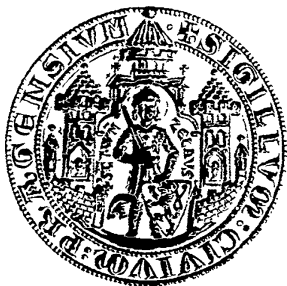


DOCUMENTA PRAGENSIA
XXXII/1

DOCUMENTA PRAGENSIA
XXXII/1



Řídí Václav Ledvinka a Jiří Pešek

ARCHIV HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY

MĚSTA VE STŘEDOVĚKU A RANÉM NOVOVĚKU JAKO BADATELSKÉ TÉMA POSLEDNÍCH DVOU DESETILETÍ

Stati a rozšířené příspěvky z 30. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy,
uspořádané ve dnech 11. a 12. října 2011 v Clam-Gallasově paláci v Praze

Sestavili Olga Fejtová, Michaela Hrubá, Václav Ledvinka, Jiří Pešek
a Ludmila Sulitková s redakční radou

STÄDTE IM MITTELALTER UND IN DER FRÜHEN NEUZEIT ALS FORSCHUNGSTHEMA IN DEN LETZTEN ZWANZIG JAHREN

Abhandlungen und erweiterte Beiträge der 30. wissenschaftlichen Konferenz des Archivs
der Hauptstadt Prag, veranstaltet am 11. und 12. Oktober 2011
im Palais Clam-Gallas in Prag

Zusammengestellt von Olga Fejtová, Michaela Hrubá, Václav Ledvinka, Jiří Pešek
und Ludmila Sulitková in Zusammenarbeit mit dem Redaktionsrat

TOWNS AND CITIES IN THE MIDDLE AGES AND THE EARLY MODERN PERIOD AS A RESEARCH TOPIC OVER THE PAST TWO DECADES

Papers and expanded works from the 30th Research Conference of the Prague City Archives,
held on 11 and 12 October at the Clam-Gallas Palace in Prague

Compiled by Olga Fejtová, Michaela Hrubá, Václav Ledvinka, Jiří Pešek
and Ludmila Sulitková with the editorial board

SCRIPTORIVM

Praha 2013

Kniha vychází s finanční podporou prostředků na institucionální výzkum Filozofické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem pro rok 2013

Šéfredaktor: Doc. PhDr. Václav Ledvinka, CSc.

Redakční rada:

PhDr. Olga Fejtová, Ph.D., Doc. PhDr. Michaela Hrubá, Ph.D.,
PhDr. Hana Jordánková, Doc. PhDr. Václav Ledvinka, CSc. (předseda),
Dr. Robert Luft, PhDr. Miloslava Melanová, Prof. Dr. Zdzisław Noga,
Prof. PhDr. Jiří Pešek, CSc., Prof. PhDr. Roman Prahel, CSc., Doc. PhDr.
Marie Ryantová, CSc., Dr. Simona Slanická, Mgr. Tomáš Sterneck, Ph.D.,
Mgr. Hana Vobrátilková, Ph.D., Prof. Dr. Volker Zimmermann

Lektorovali:

Prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc.
Prof. PhDr. Svatava Raková, CSc.

- © Archiv hlavního města Prahy, 2013
- © Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2013
- © Olga Fejtová, Michaela Hrubá, Václav Ledvinka, Jiří Pešek, Ludmila Sulitková, 2013

ISBN 978-80-86852-57-7 (Archiv hl. m. Prahy)

ISBN 978-80-7414-709-8 (Filozofická fakulta UJEP v Ústí nad Labem)

ISBN 978-80-87271-95-7 (Scriptorium)

ISSN 0231-7443

Sborník je zařazen na European Reference Index for the Humanities / ERIH

OBSAH / INHALT / CONTENTS

JIŘÍ PEŠEK, Forschungsbilanz zur Geschichte der böhmischen Städte in Mittelalter und Früher Neuzeit 1990–2010	9
JIŘÍ PEŠEK, A review of research into the history of Czech medieval and Early Modern cities in the years 1990–2010.....	29
JAN KLÁPŠTĚ, Die Stadtarchäologie in den böhmischen Ländern. Versuch einer kurzen Bilanz der letzten zwei Jahrzehnte [The archaeology of cities in the Czech lands. A brief review of two decades].....	47
IVAN HLAVÁČEK, Zu den tschechischen Forschungen über böhmische mittelalterliche Städte nach 1989 [On Czech research into Bohemian medieval cities after 1989]	67
JOSEF HRDLIČKA, Böhmisches Städte in der frühen Neuzeit als Forschungsthema der letzten zwei Jahrzehnte [Early Modern Bohemian cities as a subject of research over the past two decades]	95
RUDOLF PROCHÁZKA, Geschichte und Archäologie in der Erforschung der mährischen und schlesischen königlichen Städte des 13. Jahrhunderts [Using history and archaeology to obtain knowledge on Moravian and Silesian royal cities from the 13th century]	125
HANA JORDÁNKOVÁ – LUDMILA SULITKOVÁ, Die Historiographie zu den mährischen königlichen Städten in Mittelalter und Früher Neuzeit und die Editionen städtischen Schriftguts [Historiography in relation to Moravian royal cities in the Middle Ages and Early Modern era, and editions of urban records]	165
BRONISLAV CHOCHOLÁČ, Die Untertanenstädte in Mähren in der frühen Neuzeit im Licht der Forschung der letzten zwei Jahrzehnte [Feudal cities in Moravia during the Early Modern era in the light of research over the last two decades].....	251

IRENA KORBELÁŘOVÁ, Die schlesischen Städte in der frühen Neuzeit als Forschungsthema der letzten zwei Jahrzehnte [Early Modern Silesian cities as a subject of research over the past two decades]	279
PETER JOHANEK, Die deutsche Forschung über die Städte im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit in den letzten zwanzig Jahren [The state of German research into cities of the Middle Ages and Early Modern era over the past twenty years]	301
FERDINAND OPLL, Österreichische Städte im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit als Forschungsthema der letzten zwanzig Jahre [Medieval and Early Modern Austrian cities as a research topic in the past twenty years]	341
THOMAS MANETSCH, Stadtgeschichtsforschung in der Schweiz seit 1990. Voraussetzungen, Tendenzen und Perspektiven auf die Stadt des Mittelalters und der frühen Neuzeit [The research of urban history in Switzerland since 1990. Conditions, trends and perspectives for the medieval and Early Modern period city]	375
JÁN LUKAČKA – MARTIN ŠTEFÁNIK, Die Forschung zur Geschichte der mittelalterlichen Städte in der Slowakei während der letzten zwanzig Jahre [The past two decades of Slovak research into the history of Slovak medieval cities]	411
EVA KOWALSKÁ, Frühneuzeitliche Städte als Forschungsthema in der slowakischen Historiographie der letzten zwei Jahrzehnte [Early Modern cities as a research topic in Slovak historiography over the past two decades]	429
KATALIN SZENDE, Die Erforschung der mittelalterlichen Städte Ungarns seit 1989 [Research on the towns of medieval Hungary since 1989]	439
ISTVÁN H. NÉMETH, Neue Wege in der frühneuzeitlichen ungarischen Stadtgeschichtsschreibung an der Wende zum 21. Jahrhundert [New paths in Hungarian historiography focusing on Early Modern cities at the turn of the 21st century]	471

URSZULA SOWINA, Medieval towns as a research issue in Polish historiography over the past two decades [Mittelalterliche Städte als Forschungsproblem in der polnischen Geschichtsschreibung der letzten zwei Jahrzehnte]	495
ZDZISŁAW NOGA, Frühneuzeitliche Städte als Forschungsthema in der polnischen Historiographie der letzten zwanzig Jahre [Early Modern cities as a research topic in Polish historiography over the past twenty years]	513
ANDRZEJ KLONDER, Mittelalterliche und frühneuzeitliche Städte im Kontext der Forschungen zur materiellen Kultur in der polnischen Historiografie in den letzten zwanzig Jahren [Medieval and Early Modern cities in the context of research into material culture in Polish historiography over the past twenty years]	529
RAIMO PULLAT – TÖNIS LIIBEK, Ein Vergleichender Überblick über die Forschung zur frühneuzeitlichen Stadtgeschichte in Estland [A comparative overview of research into the Early Modern history of cities in Estonia].....	557
Summary / Zusammenfassung (<i>Olga Fejtová</i>)	567
Seznam autorů	593

RESUMÉ

OLGA FEJTOVÁ

JIŘÍ PEŠEK

Bilance výzkumu dějin českých měst středověku a raného novověku za léta 1990–2010

Bilanční konference mají ustálenou tradici hrdé prezentace dosažených výsledků, ovšem mnohdy v daleko již menší míře také kritického kladení otázek, které historikovi nad inventurou výsledků nutkavě napadají. Úkolem tohoto úvodního zamyšlení je proto poněkud skeptický vstup do tématu naší – a na tom trvejme: hrdé – bilanční konference. Procházel jsem během přípravy svého příspěvku různé bibliografie a seznal, že podat na jejich základě krátkou, byť i jen kvantifikující zprávu o stavu dějepisectví měst českého státu ve středověku a raném novověku, by bylo úkolem na úrovni grantového projektu. Ono totiž vlastně není snadné najít pramen informací, kam se sub specie souborné informace o publikačních výsledcích na tomto významném poli vlastně podívat: Tradičním bibliografiím z ekonomických důvodů v podstatě již odzvonilo, moderní databázové bibliografie řeknou zručnému a zasvěcenému tazateli mnoho, ale musíte se jich cíleně tázat na úzké téma a ne klást příliš všeobecné otázky.

Nakonec jsem se rozhodl prezentovat jako exemplum sondu do záslužných výběrových bibliografií českých dějin pro léta 1990–1999 a 2000–2004, připravených Historickým ústavem Akademie věd České republiky pro světové historické kongresy v Oslo a v Sydney.¹ Jsou cenné tím, že uvádějí české i zahraniční publikace o českých dějinách, tištěné ve velkých cizích jazycích.² Jsou to ovšem bibliografie výběrové – podle blíže nedefinovaného klíče byly pro záznam vybrány jen ty „důležité“ cizojazyčné texty.³ Přesto mají obě bibliografie velmi zajímavou výpovědní hodnotu. Nechme stranou početnou popularizační, průvodcovskou a „obrázkovou“ produkci k jednotlivým městům (příčemž jistě i v nejedné z těchto knih objevíme cenné a originální

1 JAROSLAV PÁNEK – VÁCLAVA HORČÁKOVÁ – KRISTINA REXOVÁ – LUBOŠ POLANSKÝ, *Selected Bibliography on Czech History. Books and Articles 1990–1999*, Prague 2000; JAROSLAV PÁNEK – VÁCLAVA HORČÁKOVÁ – KRISTINA REXOVÁ, *Selected Bibliography on Czech History. Books and Articles 2000–2004*, Prague 2005.

2 Srovnej Jaroslav Pánek: „This bibliography includes books and articles published in English, French and Spanish“ (*Selected Bibliography 1990–1999*, s. V).

3 „The Historical Institute of Academy of Sciences of the Czech Republic has therefore prepared a bibliography of the important publications on Czech history originating between 2000–2004 and published in English, French, German and Spanish.“ (*Selected Bibliography 2000–2004*, s. V).

postřehy, jsou-li jejich autory či spoluautory jinak dominujících fotografů kvalifikovaní historikové, dějepisci umění, literatury nebo např. hudby).⁴ Odhlédněme též od několika „městských“ studií, které překračují jednotlivé epochy a od bohužel spíše nepočtené (totiž v excerpovaných bibliografiích jako „jinojazyčné“ textově vybavené) skupiny edic středověkého a raně novověkého materiálu k dějinám měst.⁵ Soustředme se zde jen na bezmála 1200 položek čítající, středověku a ranému novověku věnované chronologické oddíly našich dvou bibliografií, které podchycují „analytickou“ výzkumnou produkci. V těchto dvou oddílech najdeme pro 90. léta necelých 5%, pro počátek 21. století asi 6% publikací, týkajících se dějin měst. Pro středověk činí městský podíl v prvním případě 3,6%, v druhém asi 5% vší produkce. Pro raný novověk, definovaný v bibliografii léty 1526–1792, činí podíl studií k městské problematice v první bibliografii necelých 5%, v druhé zhruba 7% všech zařazených publikací.

Stranou těchto počtů stojí dvě, svým významem pro výzkum českých měst a v druhém případě pro Prahu zásadní publikace: Na jedné straně je to roku 1995 Historickým ústavem Akademie věd České republiky započatá a dodnes pokračující série sešitů *Historického atlasu měst České republiky – závažné, mj. cenný středověký i raně novověký materiál přinášející publikace velmi speciálního charakteru.*⁶

⁴ Ze zde uvedené zahraniční, ovšem spíše pro moderní dějiny Prahy inspirativní literatury připomeňme alespoň: ANGELO MARIA RIPELLINO, *Praga magica. Voyage initiatique à Prague*, Paris 1993 a BERNARD MICHEL, *Histoire de Prague*, Paris 1998.

⁵ V první z excerpovaných bibliografií objevíme jedinou edici k námi tematizovanému období městských dějin: *A Hebrew Chronicle from Prague c. 1615*, (ed.) ABRAHAM DAVID, Tuscaloosa 1993, v druhé tři. Josef Hájek zpřístupnil starší práci: KARL SIEGL, *Seznam majitelů měšťanských domů v Chebu. Purkmistři města Chebu v letech 1282–1926 a členové městské rady v letech 1384–1777*, (ed.) JOSEF HÁJEK, Cheb 2001; *Deutsche Testamente von Olmützer Bürgern. Entwicklung einer Textsorte in der Olmützer Stadtkanzlei in den Jahren 1416–1566*, (Hrsg.) LIBUŠE SPÁČILOVÁ, Wien 2000; *Památná kniha olomoucká (kodex Václava z Jihlavy z let 1430–1492, 1528*, (edd.) LIBUŠE SPÁČILOVÁ – VLADIMÍR SPÁČIL, Olomouc 2004. Uvědomíme-li si, že např. jen pro Prahu významná ediční a monografická řada Archivu hlavního města Prahy Documenta Pragensia Monographia, která vychází od roku 1992, přinesla do roku 2004 deset svazků edic středověkého a raně novověkého materiálu k dějinám pražských měst, je jasné, že zde byl výběr pro námi analyzované bibliografie uplatněn opravdu velmi selektivně.

⁶ Srovnej první dva, chronologicky v opačném pořadí vyšeďší svazky: *Historický atlas měst České republiky I.*, (ed.) JAN SMETANA, Litoměřice – Praha 1996; *Historický atlas měst České republiky II.*, (ed.) PETR VOREL, Pardubice – Praha 1995.

Na straně druhé pak řada zatím pěti objemných svazků, zpracovaných v Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky:⁷

Je zajímavé, že pro středověk bibliografie informuje o takřka úplné absenci zahraničního zájmu o česká, moravská a slezská města. Wojciech Iwańczak, James R. Palmitessa, Thomas Krzenek a Leszek Belzyt byli tu v oněch patnácti bibliografiích sledovaných letech v podstatě jedinými vážnými zájemci o městskou problematiku.⁸ Všimneme si též, že zájem o toto období byl i mezi Čechy reprezentován především historickými archeology a historiky, kteří s nimi úzce spolupracovali. Badatelský zájem se přitom soustřeďoval na období, které bylo vlastně „předměstské“ – na desetiletí okolo roku 1000 (pro Prahu Ivana Boháčová, Jarmila Čiháková, Ladislav Hrdlička, Dušan Třeštítk, Petr Sommer). Velkou roli tu hrál výpravný katalog mezinárodní výstavy: *Europas Mitte um 1000* a sborník ze symposia spojeného s výstavou: *Boleslav II. Der tschechische Staat um das Jahr 1000*.⁹ Do těchto reprezentativních publikací se soustředila většina bibliografií podchycených – svým charakterem samozřejmě většinou přehledových – příspěvků. Stranou stojí jen trojice významných studií Jiřího Kejře, Františka Šmahela a Ivana Hlaváčka k 14. a 15. století.¹⁰

Problémem záslužné řady zatím zůstává „strach“ autorských týmů z pracovně jistě velmi náročných středověkých a raně novověkých částí pražské aglomerace.

- 7 PAVEL VLČEK ET AL., *Umělecké památky Prahy. Staré Město, Josefov*, Praha 1996; RŮŽENA BAŤKOVÁ ET AL., *Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady*, Praha 1998; PAVEL VLČEK ET AL., *Umělecké památky Prahy. Malá Strana*, Praha 1999; IBID., *Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany*, Praha, 2000; PAVEL VLČEK ET AL., *Umělecké památky Prahy. Velká Praha, A–L*, Praha 2012.
- 8 WOJCIECH IWAŃCZAK, *Hussite Prague in the political literature and propaganda of the period*, Acta Poloniae Historica 70, 1994, s. 5-28; JAMES R. PALMITESSA, *Material Culture and Daily Life in the New City of Prague in the Age of Rudolf II.*, Krems 1997; THOMAS KRZENEK, *Methodische und methodologische Probleme bei der Erfassung und Auswertung spätmittelalterlichen Bürgertestamente unter besonderer Beachtung böhmischer Quellen*, Mediaevalia Historica Bohemica 9, 2003, s. 211-243; LESZEK BELZYT, *Die Ballungszentren Prag und Krakau im 14. Jahrhundert*, Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung 49, 2000, s. 475-494. Je zajímavé, že bibliografie nepodchycuje jeho knihu: LESZEK BELZYT, *Kraków i Praga okolo 1600 roku. Porównanie topograficznych i demograficznych aspektów struktury społecznej i etnicznej dwóch metropolii Europy Środkowo-Wschodniej*, Toruń 1999.
- 9 *Europas Mitte um 1000*, (Hrsg.) ALFRIED WIECZOREK – HANS-MARTIN HINZ, Stuttgart 2000; *Boleslav II. Der tschechische Staat um das Jahr 1000*, (Hrsg.) PETER SOMMER, Praha 2001.
- 10 IVAN HLAVÁČEK, *Die Kommunikation der Reichsstädte und der böhmisch-königlichen Städte mit der Zentralgewalt unter Karl IV. und besonders Wenzel IV.*, in: *La diplomatie*

Rozsáhlejší skupina publikací k městům 16.–18. století se opět do velké míry soustřeďuje ke dvěma významným mezinárodním projektům: Byl to nejprve rozsáhlý katalog, resp. doprovodný svazek k ohromné a mezinárodně skvělé pražské výstavě *Rudolf II. a Praha* z roku 1997.¹¹ Druhým se o tři roky později stal konferenční sborník lipského GWZO (Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas an der Universität Leipzig) o funkcích středoevropských metropolí v raně moderním státě (na příkladu Krakova, Prahy a Vídně).¹² V jejich rámci byla českými i zahraničními badateli publikována celá řada studií zejména ke kulturní a široce pojímané umělecké problematice jakož i vztahu dvorské residence a metropolitního města. Tyto dva okruhy ostatně tvoří nadpoloviční část všech bibliografií podchycených raně novověkých studií. Třetím výrazněji (až polovina „jinojazyčných“ studií pro období raného novověku) zastoupeným tématem je problematika pražských i ostatních židovských městských komunit. Práce komplexnějšího záběru – včetně pojetím i kvalitou značně „specifické“ knihy už výše připomínaného L. Belzyta o Praze – jsou jen jednotliviny.¹³ Více než tři pětiny podchycené produkce tematizují Prahu, ostatní studie k raně novověkým městům mají buď obecný charakter, nebo jde o jen ojedinělé a dílčí příspěvky k jednotlivým městům. Více než dvě pětiny zkoumanými bibliografiemi

urbaine en Europe au Moyen Âge, (éd.) WALTER PREVENIER – THÉRÈSE DE HEMPTINNE, Leuven 2000, s. 196-216; JIŘÍ KEJŘ, *Das böhmische Städtewesen und das Nürnberger Recht*, in: *Der weite Blick des Historikers. Einsichten in Kultur-, Landes- und Stadtgeschichte. Peter Johaneke zum 65. Geburtstag*, (Hrsg.) WINFRIED EHRBRECHT – ANGELIKA LAMPEN – FRANZ-JOSEPH POST, Köln 2002, s. 113-124; FRANTIŠEK ŠMAHEL, *Die Prager Judengemeinde im hussitischen Zeitalter (1389-1485)*, in: *Jüdische Gemeinden und ihr christlicher Kontext in kulturträumlich vergleichender Betrachtung*, (Hrsg.) CHRISTOPH CLUSE – ALFRED HAVERKAMP – ISRAEL J. YUVAL, Hannover 2003.

- 11 *Rudolf II. and Prague*, (ed.) ELIŠKA FUČÍKOVÁ, Prague – London – Milan 1997.
- 12 *Krakau, Prag und Wien. Funktionen von Metropolen im frühmodernen Staat*, (Hrsg.) MARINA DMITRIEVA – KAREN LAMBRECHT, Stuttgart 2000. Je škoda, že předcházející publikace GWZO (Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas an der Universität Leipzig) k problematice středoevropských metropolí, do níž čeští badatelé obdobně přispěli syntetizujícími příspěvky, v bibliografii bohužel chybí: *Metropolen im Wandel. Zentralität in Ostmitteleuropa an der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit*, (Hrsg.) EVAMARIA ENGEL – KAREN LAMBRECHT – HANNA NOGOSSEK, Berlin 1995.
- 13 K Belzytově vysoce problematické práci srovnej moji ostře kritickou polemiku: JIŘÍ PEŠEK, *Prag um 1600 als europäischer Sonderfall. Eine Polemik mit Leszek Belzyt*, *Bohemia* 43/1, 2002, s. 116-129.

podchycených prací k českým městům pocházejí od zahraničních badatelů. Prakticky celá evidovaná produkce o raném novověku se vztahuje k „dlouhému“ 16. století, pobělohorská doba je tu zastoupena méně než symbolicky.

Skutečně koncepční nadhled na městskou problematiku nalezneme ve zkoumaném vzorku v podstatě jen u Markuse Cermana a Herberta Knittlera, kteří roku 2001 přispěli společným, česko-rakouským článkem do významného cambridgeského sborníku o vztahu měst a venkovského zázemí v Evropě 14. až 18. století.¹⁴

Proč zmiňovat tyto jednotliviny, když dobře víme, že – zejména v posledním desetiletí – výzkum dějin českých a moravských měst středověku a raného novověku doznává rozmachu, že byly – mj. v záslužné ústecké ediční řadě *Libri civitatis* – vydány početné nové edice městských knih a že i jinak je obraz, podávaný uvedenou výběrovou bibliografií až příliš specificky reduktivní?¹⁵ Důvod spočívá ve skutečnosti, že tento mnou s oporou v obou bibliografiích načrtnutý, torzovitý a nejasný obraz výzkumu dějin českých a moravských středověkých a raně novověkých měst je – nahlíženo kupříkladu ze zahraničí – ovšem zároveň dalekosáhle „pravdivý“. Nemohu než opět jednou vyřknout svoji neoblíbenou větu, že pracujeme pilně a z pramenů, publikujeme poměrně hodně, kladem si však málo otázek, překračujících analytický rozbor materiálu či hustě kritický popis jednotlivostí.¹⁶ Jinými slovy: měli bychom o českých, moravských a slezských městech psát koncepčně zajímavěji a vkládat tuto problematiku důsledněji do přinejmenším středoevropského rámce.¹⁷

¹⁴ MARKUS CERMAN – HERBERT KNITTLER, *Town and country in the Austrian and Czech lands 1450–1800*, in: *Town and Country in Europe 1300–1800*, (ed.) STEPHAN R. EPSTEIN, Cambridge 2001, s. 176–201.

¹⁵ Neodpustím si, abych tu nezmínil alespoň nedávnou edici nejslavnější české městské knihy, která vyšla jako 25. svazek ediční řady Documenta Pragensia Monographia: *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis*, (ed.) HANA PÁTKOVÁ, Praha 2011. Srovnej též editorčinu studii: TÁŽ, *Liber Vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis. Život jedné středověké městské knihy*, Český časopis historický (dále ČČH) 105, 2007, s. 393–405.

¹⁶ Srovnej: JIŘÍ PEŠEK, *Česká historiografie na počátku 21. století. Cesty jejího hodnocení*, ČČH 105, 2007, s. 89–100, zde s. 100.

¹⁷ Mělo by to, doufejme, kladný vliv také na vnímání dějin české urbánní problematiky v syntetických dílech o historii evropských měst raného novověku: Srovnej: HERBERT KNITTLER, *Die europäische Stadt in der frühen Neuzeit. Institutionen, Strukturen, Entwicklungen*, Wien – München 2000. Srovnej moji kritickou recenzi in: Pražský sborník historický (dále PSH) 33, 2004, s. 294–305.

Na rozdíl od (přínejmenším některých) historických archeologů najdeme totiž pro pozdní středověk a raný novověk většinou po koncepních problémech a nemáme tak vlastně ani co závažného nového sdělit zahraničním badatelům o českých a moravských jakožto evropských městech. Nebo si možná (obávám se, že spolu s většinou zahraničních historiků) myslíme, že vše podstatné o raně novověkých městech už za nás řekl Josef Janáček a na nás zbývá jen doladění detailů?¹⁸ Pro pobělohorskou epochu pak výzkum pražské aglomerace, ale zcela zřejmě i ostatních měst zatím spíše hrdinsky rozorává pole půl století neobdělávané církevně religijní a ovšem i kulturní, případně uměnovědné problematiky, než aby si troufl na tematisování dějin města 17. a 18. století jako komplexního, tedy také a především politického, právního, finančně hospodářského a sociálního velkého preindustriálního tématu.¹⁹

Co je dnes aktuálně zkoumáno k hospodářské a finanční situaci měst zemí koruny české 17. a 18. století?²⁰ Co víme o přesunu vztahových těžišť Prahy a českých měst od Saska a Frank do Rakouska a zejména na Vídeň v průběhu pozdního 17. a hlavně v 18. století – tj. v období po definitivním odražení Turků od Vídně a zároveň v epoše, sahající od počátku stagnace většiny pro nás dosud významných, na severozápad a jihozápad od Prahy ležících říšských měst?²¹

18 Užitečnou možnost, jak se rázně zbavit veškerých iluzí, resp. jak se seznámit s mírou a způsobem recepce modernější české literatury k dějinám (nejen) českých měst a především Prahy renomovanými zahraničními historiky, skýtá četba populárních syntéz českých nebo pražských dějin z pera významných německých bohemistů. Každému historikovi, který má pevné nervy, lze doporučit: MANFRED ALEXANDER, *Kleine Geschichte der böhmischen Länder*, Stuttgart 2008; TOBIAS WEGER, *Kleine Geschichte Prags*, Regensburg 2011.

19 Až po konferenci, ve finalizační fázi psaní tohoto příspěvku bylo možno doplnit odkaz na v řadě ohledů zásadní publikaci: OLGA FEJTOVÁ, „*Já pevně věřím a vyznám...*“ *Rekatolizace v městech pražských v době pobělohorské*, Praha 2012.

20 Zajímavá, širší středoevropský kontext reflektující kniha: JAROSLAV MILLER, *Uzavřená společnost a její nepřítelé. Město středovýchodní Evropy 1500–1700*, Praha 2006 se kupříkladu pražské aglomeraci obezřetně vyhýbá a soustřeďuje se spíše na menší česká a moravská města. Nevím však, do jaké míry lze kupříkladu právě pro barokní Prahu akceptovat teze o „reagrarizaci“ městské ekonomiky? Praxe se ovšem vyhýbal již PAVEL BĚLINA v jinak dodnes závažné práci *Česká města 18. století a osvícenských reformy*, Praha 1985.

21 O jistý nadregionální nadhled jsem se pokusil ve studiích: JIŘÍ PEŠEK, *Praha a Vídeň v baroku – centrum a periferie v proměnách barokní kultury?*, in: *Barokní Praha – Barokní Čechie 1620–1740*, (edd.) OLGA FEJTOVÁ – VÁCLAV LEDVINKA – JIŘÍ PEŠEK – VÍT VLNAS, Praha 2004, s. 135–150 a TÝŽ, *Prague, Wrocław and Vienna:*

Obchodní a kulturní, umělecké i technologické trasy z Čech na sever a západ však byly v tomto období frekventovány nadále, a to až do obecného kolapsu Evropy ve čtvrtstoletí republikánsko-napoleonských válek. Proč tedy zůstávají města 18. století tak dalekosáhlé ve stínu badatelské pozornosti? Je to jen důsledek mimořádně náročné paleografické situace pramenného materiálu oné doby, a nebo si s tímto – dlouho cíleně zanedbávaným obdobím – prostě zatím koncepčně neumíme poradit?²²

Tyto otázky mne vedou k dalšímu problémovému celku: k městské politice. Tu dosavadní výzkum sledoval prakticky jen pro období, kdy městský stav hrál rovnocennou nebo přinejmenším samostatnou roli na stavovském poli, tedy v 15. a do poloviny 16. století.²³ Je ale možno přijmout tezi, že před tím a zejména po roce 1547 a zesílení ještě po roce 1627 městská politika neexistovala?²⁴ Nebo městská politika pouze změnila modus, snížila cíle a změnila metody, případně rétoriku a adaptovala svoje komunikační či vyjednávací strategie? Politika jako artikulování individuálních, skupinových i komunálních zájmů, politika jako soupeření o moc a její uplatňování, politika jako forma – v podstatě nutné – sebeprezentace a sebepotvrzování městských elit tu ale přece byla přítomna vždy – před i po oné „velké době městského stavu“.²⁵ Proč nás to zatím tak málo zajímá? Jsou opět vinny prameny, resp. jejich absence, nebo jde spíš o naši koncepční či badatelskou nedostatečnost?²⁶

Center and Periphery in Transformations of Baroque Culture?, in: *Embodiments of Power. Building Baroque Cities in Europe*, (edd.) GARY B. COHEN – FRANZ J. SZABO, New York – Oxford 2008, s. 80-96.

²² Závažnější nové pohledy nepřináší ani převážně druhé polovině 18. století zasvěcený svazek naší nejnovější syntézy českých dějin: PAVEL BĚLINA – JIŘÍ KAŠE – JAN P. KUČERA, *Velké dějiny země Koruny české X. 1740–1792*, Praha – Litomyšl 2002.

²³ Koncepčně katastrofálně zastaralou knihu: JOSEF MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích IV. Města*, Praha 1998 dnes pro pohusitské a jagellonské období s úspěchem nahradil příslušný díl syntézy: PETR ČORNEJ – MILENA BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české VI. 1437–1526*, Praha – Litomyšl 2007.

²⁴ Srovnej PETR VOREL, *Velké dějiny země Koruny české VII. 1526–1618*, Praha – Litomyšl 2005, s. 207.

²⁵ Pokusil jsem se poukázat na tyto problémy ve studii: JIŘÍ PEŠEK, *Pavel Kristián z Koldína – život a kariéra*, in: *Městské právo ve střední Evropě*, (ed.) KAREL MALÝ, Praha 2013, s. 25–62.

²⁶ Skutečnost, že pramenná základna přinejmenším pro Prahu 17. století takovéto výzkumy jednoznačně umožňuje, dokládá nejnověji cenná edice: JAROSLAVA

Nesmírně záslužná dějinně městská ediční řada Nakladatelství Lidových novin, která výrazně oživila zájem publika i autorských týmů o dějiny měst, je přece jen převážně populárněvědná.²⁷ Může si tedy dovolit překlenovat výzkumem jen málo dotčené plochy dějovou – událostní narací. Velkolepě běžící, badatelsky úspěšný a publikačně atraktivní výzkum dějin – především vysoké – české, moravské i slezské šlechty, tedy další až do roku 1989 do velké míry zapovězená tematická oblast raně novověké historie – „konkurentsky“ úspěšně odsál městům podstatný potenciál nadaných a kompetentních (mladých) badatelů o raném novověku.²⁸ Mám pocit, že poněkud nevíme, jak v této oblasti postupovat dál. Dokážeme kupříkladu badatelsky zhodnotit řadu cenných edic, které byly publikovány v posledních letech?²⁹ Obávám se, že na historikovo řemeslo a tradiční ctnosti, tedy také na kompetenci, pílí, trpělivost a vytrvalost poměrně velmi náročný, fundamentálně významný, přitom však ve svých výsledcích spíše neokázaly výzkum středověké a raně novověké městské problematiky se tak poněkud dostává do pozadí pozornosti publika i historiků.

Dovolte mi proto malé zamyšlení, co lze podnikat, abychom tu masu dílčích analýz, drobných materiálových příspěvků a mnohdy velmi cenných lokálních nebo regionálních prací dokázali převést

MENDELOVÁ, *Dekrety reformační komise pro Nové Město pražské z let 1627–1629 (edice)*, Praha 2009. Srovnej moji recenzi in: ČČH 108, 2010, s. 533–536 a zejména závazná, dodnes však minimálně recipovaná studie: OLGA FEJTOVÁ, *Rekatolizace v městech pražských v době pobělohorské – úspěch nebo fiasko? Příspěvek k důsledkům pobělohorské rekatolizace na Novém Městě pražském*, in: *Barokní Praha – Barokní Čechie 1620–1740*, (edd.) O. FEJTOVÁ – V. LEDVINKA – J. PEŠEK – V. VLNAS, s. 457–471.

27 Skutečnost, že svazky této řady nemohly být vybaveny poznámkovým aparátem, je diskvalifikuje především, ale nejen v očích zahraničních badatelů. Zřejmě tento fakt byl důvodem, proč nebyla např. poměrně rozsáhlá německá syntéza pražských dějin zařazena do výběrové bibliografie z roku 2005: VÁCLAV LEDVINKA – JIŘÍ PEŠEK, *Prag*, Praha 2001.

28 Pozitivně hodnotím, že odborníci jihočeské historické školy, převážně specializované na dějiny šlechty, vyhradili v koncepční syntéze dějin českého raného novověku přece podstatný prostor a pozornost i městům: Srovnej: VÁCLAV BŮŽEK ET AL., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

29 Vedle edic, připomenutých v pozn. 5 a 26, tj. svazků, vydaných in: Documenta Pragensia Monografia, jde v první řadě o rozsáhlou (více než 1300 stran čítající) edici: JAROSLAVA MENDELOVÁ, *Knihy měšťanských práv na Novém Městě pražském 1518–1581*, Praha – Ústí nad Labem 2011 (=Libri civitatis 5) a též, *Knihy měšťanských práv na Novém Městě pražském 1582–1657*, Praha – Ústí nad Labem 2012 (=Libri civitatis 6).

na úroveň „celočesky“ (tím je myšlena Česká republika, tedy Čechy, Morava a Slezsko – ovšem co možná v širším regionálním kontextu) inspirujících a zejména mezinárodně se uplatňujících studií a knih. Poučení z výše představeného rozboru výběrové bibliografie totiž mj. zní, že jsou to (navzdory absurdním bibliometrickým kritériím hodnocení Rady vlády pro „nevědu“) právě katalogy velkých mezinárodních historických či historicko-uměnovědných výstav, které i pro městskou tematiku inspirují a soustřeďují příspěvky syntetické povahy. Nejednou se na ně váží i velké mezinárodní konference (a návazně konferenční sborníky), které jsou podnětem pro přípravu syntetizujících a kontextualizujících studií a zároveň představují nejlepší možnost, jak nabídnout výsledky badatelské práce širší – a to i mezinárodní – veřejnosti. S jistou neskromností připomenou v tomto kontextu právě i „naše“ mezioborové konference, pořádané Archivem hlavního města Prahy a jeho českými i zahraničními partnery jako podstatnou bázi odborné komunikace, inspirace a publikační aktivity na poli výzkumu dějin českých měst středověku a raného novověku.³⁰

Klíčovým médiem odborné dějepisické komunikace ovšem zůstává pramenná, s metodickým a komparativním nadhledem napsaná monografie. Je proto s podivem, že při vysokém počtu úspěšně absolvovalých doktorandů i z řad archivářů máme pro dějiny sledované doby tak málo nových monografií k dějinám českých a moravských měst, resp. městské sítě a urbanity českých zemí.³¹

Než se pustím do dalších úvah, musím připomenout jeden podstatný pojmový moment: jde nám o výzkum dějin – jednotlivých – měst nebo o výzkum české a moravské „urbánní“ problematiky? Tato zdánlivá drobnost má podstatný význam – váže se totiž k definici toho, co pokládáme za město a co tedy činíme předmětem našeho výzkumu. Ve srovnání se západní Evropou i s většinou našich

³⁰ Srovnej: JIŘÍ PEŠEK, *Documenta Pragensia – třicet ročníků sborníku*, in: *Průvodce třiceti ročníků sborníku Documenta Pragensia*, (edd.) LUCIE PROCHÁZKOVÁ – HANA SVATOŠOVÁ, Praha 2011 (=Documenta Pragensia Supplementa 1), s. 7–12.

³¹ Vedle monografie Olgy Fejtové, citované v pozn. 17, uvedme v tomto kontextu pro raně novověkou Prahu: JANA PAŽOUTOVÁ, „*Francouzský požár Prahy 1689*“, Praha 2011. A zapomenuta nesmí být ani závažná disertace: HANA VOBRÁTILKOVÁ, *Městské domy Starého Města pražského ve světle vizitačního protokolu tereziánského katastru*, Disertace Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2012, která – doufejme – též brzy vyjde tiskem.

bezprostředních sousedů přetrvává u nás tradiční důraz na právní – privilegiální – charakteristiku měst: Komunita, resp. sídelní celek, který privilegium má, městem je, komunita nebo sídelní celek který (nebo dokud) privilegium na svoji městskost nemá (resp. takové privilegium dnes není doloženo), pro historiky městem není (kupříkladu Praha počátku 13. století). To je pojetí, konstituované v době národně liberálního dějepisce 19. století, bezprostředně se vztahujícího k zájmům a cílům tehdy soudobých měst a jejich „měšťanských“ reprezentací. O více než sto let později bychom se však – při vší velké úctě k zásadním pracím Františka Hoffmanna a Jiřího Kejře³² – možná měli posunout k sídelně populačním charakteristikám, k spotřebně a produkčně definovaným ukazatelům a hlavně ke komplexně funkčnímu pojetí města, to jest k výzkumu historické urbanity.³³

Připomenou jen dvě uznávané nové definice středověkých měst, které je dle mého přesvědčení možno dobře adaptovat i na zkoumání raně novověkých urbánních celků: Susan Reynolds se roku 1998 zaměřila na dvě vrstvy raně středověké městotvorné reality:³⁴ jednak zdůraznila klíčový význam sledování funkce středověkého města jako trvalého koncentrovaného sídelního místa, v němž se podstatná část obyvatelstva zabývala neagrárními aktivitami, tj. obchodem a řemeslem, ale pravděpodobně také administrativními či politickými činnostmi a obory. Druhá vrstva zkoumání pak podle ní podchycuje sociální specifika tohoto sídelního tvaru: obyvatelé měst chápali sama sebe jako zvláštní druh lidí a byli tak také ustáleně vnímáni mimo-městským obyvatelstvem. Ferdinand Opll formuloval svoji definici města roku 2005: „Středověké město je ve svých chronologicky i regionálně vždy odlišných formách neagrární velkosídliště nebo alespoň větší sídelní celek s centrálními funkcemi a s diferencovanými,

³² FRANTIŠEK HOFFMANN, *České město ve středověku*, Praha 1992; TÝŽ, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009; JIŘÍ KEJŘ, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998; resp. TÝŽ, *Die mittelalterlichen Städte in den böhmischen Ländern: Gründung – Verfassung – Entwicklung*, Köln – Weimar – Wien 2010.

³³ Trvalou inspirací tu zůstává nevelká, ale zásadní knížka: ZDENĚK SMETÁNKA, *Hledání zmizelého věku*, Praha 1987. Je věčná škoda, že se předmětem koncepční oborové diskuse nestala kniha: JAN KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2005, obsahující cennou „městskou“ kapitolu.

³⁴ SUSANNE REYNOLDS, *English Towns in a European Context*, in: *Die Frühgeschichte der europäischen Stadt im 11. Jahrhundert*, (Hrsg.) JÖRG JARNUT – PETER JOHANEK, Köln – Weimar – Wien 1998, s. 207-218.

organizovanými strukturami ekonomického, právního, sociálního a topografického charakteru.³⁵

Tento přístup umožňuje jednak – ve stopách Zdenka Smetánky – výkladově např. pro Prahu zprůchodnit přechod od funkčně urbánních aglomerací 10. –12. století ke „skutečným“ městům století třináctého a dob pozdějších, a současně by mohl otevřít dveře celistvému pohledu na pražské souměstí. To bývá zatím většinou nebo přinejmenším velmi často výkladově redukováno na Staré Město a na okraj doplněno o pár zmínek o ostatních součástech pražské aglomerace. Výzkumy posledního dvacetiletí dokázaly nově zhodnotit velkoměstský charakter a kulturní kvalitu, ba luxus měšťanského života v raně novověkém Novém Městě pražském.³⁶ O levobřežní Praze období mezi husitstvím a josefínskou dobou dnes víme mnohé po stránce stavebně architektonické a umělecko-památkové, zároveň však nadále máme jen málo nových historických poznatků o parametrech a o reálné tváři vývoje jejího života.

I v době pozdější pak takovýto přístup dovoluje badatelské uchopení celé urbánní jednotky včetně zástavby na „Brugfrídu“, resp. rezidencí v příměstském pásu. Pro pochopení zejména rezidenčních měst – např. exemplárně raně novověké Vídně – je takovýto přístup fatálně významný.³⁷ Neznamená to ale přitom rezignaci na diferencované studium správních, politických, organizačních, ale i mocenských struktur v jednotlivých právně samostatných segmentech urbánního celku. Doplní ho to však o zájem o tvorbu zájmových a mocenských, většinou ovšem nestálých sítí, sahajících přes hranice jednotlivých měst a nejednou výrazně různými směry překračujících jinak velmi významnou a v Praze i dalších městech dynamickou vrstvu radničních elit.

³⁵ FERDINAND OPLL, *Das Werden der mittelalterlichen Stadt*, Historische Zeitschrift 280, 2005, s. 561-589, zde s. 589. Přehledně k této problematice srovnej moji recenzi in: PSH 35, 2007, s. 252-256.

³⁶ OLGA FEJTOVÁ, *Příspěvek k sociálně-ekonomické charakteristice Nového Města pražského v 17. století – Domovní majetek jako výraz sociálně ekonomického potenciálu města*, Documenta Pragensia 17, 1998, s. 179-179.

³⁷ Srovnej KARL VOCELKA, *Die Stadt und die Herrscher*, in: *Wien. Geschichte einer Stadt*, (Hrsg.) PETER CSENDES – FERDINAND OPLL, II. *Die frühneuzeitliche Residenz (16. bis 18. Jahrhundert)*, (Hrsg.) KARL VOCELKA – ANITA TRANINGER, Wien – Köln – Weimar 2003, s. 13-46, resp. kapitola o hospodářském vývoji raně novověké Vídně na s. 133-246. Srovnej moji recenzi: *Monumentální syntéza dějin města Vídně*, PSH 36, 2008, s. 284-297.

Právě tato sídelně funkční koncepce výzkumu urbánních celků by samozřejmě v českém státě „rozmazala“ jinak tradičně významnou (a také interpretačně řádně zakonzervovanou) hranici mezi městy královskými a klíčovými městy poddanskými. Na druhé straně by takový přístup „odfiltroval“ kategorii agrárních městských sídel, většinou jen právním statutem a některými stavebními atributy se odlišujících od neměstských sídlišť. (exemplárně Staré Město pod Landštejnem). Bylo by to ale na škodu pochopení komplexního urbanizačního a historicko-městského vývoje? Patrně nikoliv.

Urbánně celostní, funkcionalistický pohled by mohl přispět k lepšímu pochopení vývoje a proměn fungování zejména velkých městských celků a samozřejmě i utváření světa i mentality obyvatel tohoto žitého, významně strukturovaného, z velké části hustě zastavěného prostoru, vyznačujícího se řadou samosprávních mechanismů. Zatím zkoumáme více „objektivní danosti“ než sebereflexi měšťanů i dalších obyvatel měst. Aktuální knihy onoho typu, jako je *Žvonění na sv. Alžbětu* z pera Michaely Hrubé, ovšem ukazují, jak zajímavé nové obzory se nám otevírají při uplatnění moderních metodických přístupů.³⁸

Cílené zaměření na „centrální funkce“ a diferencované, organizované struktury ekonomického, právního, sociálního a topografického charakteru by podle mého názoru vedlo i ke komplexnějšímu prozkoumání prostoru vyššího městského celku a jeho bezprostředního zázemí. To se jeví být podstatné pro fáze vývoje Prahy před založením Nového Města, ale kupříkladu i pro vývoj zástavby a funkčního zatížení pražského levobřeží v 16. a 17. století nebo pro posouzení procesů vnitřního utváření Nového Města, resp. pro diferenciaci jeho čtvrtí. Mám za to, že naznačený „funkční“ způsob zkoumání velkoměsta by mohl přispět i k lepší srovnatelnosti zejména pak velkých nadregionálně významných či přinejmenším v síti měst českého státu profilových urbánních obcí.³⁹ Jak máme kupříkladu komparativně

³⁸ MICHAELA HRUBÁ, *Žvonění na sv. Alžbětu. Odras norem a sociální praxe v životních strategiích měšťanek na prahu raného novověku*, Praha 2011.

³⁹ Zde se není třeba obávat transferu konceptů, zpracovaných pro město 19. století. Pro města velikosti a funkcí Prahy tak hraje klíčovou roli motiv místa s určující rolí pro směřování společenského vývoje. K tomu připomeňme s Anthony Sutcliffem, že metropole jsou místa „exemplárních sociálních zkušeností“, zrcadlo vyšších ambicí společenského systému, místa, kde je k dispozici široká nabídka informací významných pro širší spádovou oblast města. Centrální funkce metropolí je tu vysvětlena v tom smyslu, že se metropole nespokojují s poskytováním služeb velkou zázemí, nýbrž směřují k tomu, „aby jako trh, jako informační

posuzovat Prahu? Její nejen prostorová a velikostní, ale právě diferenciovaná funkční výjimečnost v českém kontextu a do jisté míry až do počátku 18. století i ve středoevropském výměru vedla opakovaně k jejímu dějepisckému nekritickému vyvyšování nebo zas k cílenému podhodnocování, a to na bázi funkčně nerelevantních, nepřesně mechanicky kvantifikujících komparací.

Přitom jsou to právě – relevantně nastavené – komparace v českém, středoevropském i celoevropském prostoru, které nutně potřebujeme, abychom pochopili vývoj českých a moravských měst. Nelze ovšem srovnávat jen vývoj zástavby a počtu obyvatel, ekonomickou prosperitu, případně politický statut měst, ale – v typově relevantních srovnáních – systematicky zkoumat bohatší škálu znaků a typových aspektů měst. Mám za to, a opírám své mínění např. o úspěchy komparativně široce založených studií Olgy Fejtové, že právě takováto srovnání mají dobrou šanci i na publikační uplatnění a recepci v mezinárodním kontextu.

Proč ale vlastně potřebujeme publikovat v zahraničí, proč potřebujeme, aby naše práce byly zahraničními partnery čteny a – třeba i kriticky recenzovány?⁴⁰ Rozhodně to není podbízení se nějakým bibliometrickým kritériím. Jde ale o to, získat pro naše výzkumy zpětnou vazbu, být konfrontováni s pohledem z odstupe – nejen z dálky, ale i z jiného interpretačního prostředí, kterému musíme velmi často poměrně precizně vysvětlovat, že v českých městech panovaly v některých ohledech podstatně – a to i pozitivně – odlišné poměry než např. v Říši nebo např. na britských ostrovech.⁴¹ Městské latinské

centrum a jako ohnisko politické organizace ovládly aktivity své sféry vlivu.“ Srovnej: ANTHONY SUTCLIFFE, *Urbanisation, Planning and the Giant City*, in: *Metropolis 1890-1940*, (ed.) TÝŽ, London 1984, s. 3. Sutcliffovo pojetí je velmi blízko charakteristice metropole, kterou roku 1990 úsporně formuloval Emrys Jones jako „řídící centrum aktivit, to implicitně znamená jádro řízení, kontroly a dominance v centru a zároveň to v sobě obsahuje ideu závislosti periferie“. Srovnej: EMRYS JONES, *Metropolis*, Oxford 1990, s. 23.

⁴⁰ Věcná recepcce našich – v optimálním případě také v zahraničí publikovaných – studií mezinárodní dějepisckou komunitou ovšem zdaleka není samozřejmostí. Stálo by za ověření, zda by byly pro dějiny středověkých a raně novověkých měst potvrzeny depresivně vyznívající výsledky sondy, kterou jsem provedl pro německou recepci českého výzkumu soudobých dějin: JIŘÍ PEŠEK, *Německá recepcce české produkce k moderním a soudobým dějinám*, ČČH 110, 2012, s. 558–574.

⁴¹ V tomto směru se jako značně problematické jeví např. pojetí Herberta Knittlera, který vnímá raně novověké státní celky jako urbanisticky homogenní. Srovnej: H. KNITTLER, *Die europäische Stadt*, s. 24, 26, 267, resp. 87.

školství raného novověku je tu exemplárním příkladem.⁴² Urbánní Evropa byla vnitřně v mnohém srovnatelná, zároveň ale rozhodně nebyla vývojově homogenní. Naším úkolem by mělo být určit pozici měst zemí Koruny české, resp. jejich funkčně strukturované sítě, v těchto – přinejmenším středoevropských – vývojových procesech a diferenciacích.

To ovšem znamená daleko více se konfrontovat se zahraničním výzkumem, daleko více referovat na zahraničních konferencích, psát do zahraničních časopisů a snažit se protlačit i podstatné monografie, které by vyšly – třeba v přepracované užší verzi – v němčině nebo angličtině. Znamená to také více číst zahraniční literaturu a reagovat na ni – recenzně, diskusně i badatelsko-autorsky.

Když jsem se probíral různými bibliografiemi a pokoušel se vystopovat, jaká témata jsou pro český a moravský výzkum dějin středověkých a raně novověkých měst nosná, typická, většinová, dostal jsem dokonce zhoubný nápad, že by z našeho setkání měl snad vyjít impuls, směřující k fakultám i archivům s cílem připravit pro alespoň systémově a funkčně významná města českého státu výběrovou komentovanou bibliografii – obdobnou, jakou v roce 1989 v německé i anglické verzi vydali pro celou Evropu, USA a Japonsko 19. a 20. století Christian Engeli a Horst Matzerath.⁴³

A také jsem si říkal, jak trpce v České republice chybí časopis, který by sloužil jako platforma pro soustavný výzkum městských dějin. Pražský sborník historický se po léta záslužně snaží svojí recenzní rubrikou takový časopis poněkud suplovat. Jeho přece jen limitovaný autorský okruh a samozřejmě především výrazná, logicky nutná a kýžená pragensiální profílance však tomuto periodiku nedovolují rozvinout takovouto dimenzi celozemsky potřebným způsobem. To jsem ale už na rovině snů a zbožných přání. Připočtu-li své vize o potřebě internacionalizace našeho oboru, o nutnosti konceptualizovat

⁴² Srovnej JIŘÍ PEŠEK, *Univerzitní správa městských latinských škol v Čechách a na Moravě na přelomu 16. a 17. století*, Acta Universitatis Carolinae - Historia Universitatis Carolinae Pragensis 30/2 1990, s. 41-58, resp. TÝŽ, *Pražská univerzita, městské latinské školy a měšťanské elity předbělohorských Čech 1570-1620*, ČČH 89, 1991, s. 336-356 a TÝŽ, *The University of Prague, Czech Latin Schools and Social Mobility 1570-1620*, History of Universities 10, 1991, S. 117-136.

⁴³ *Moderne Stadtgeschichtsforschung in Europa, USA und Japan*, (Hrsg.) CHRISTIAN ENGELI – HORST MATZERATH, Stuttgart – Berlin 1989, resp. *Modern Urban History: research in Europe, USA and Japan: a handbook*, (edd.) TITÍŽ, Oxford 1989.

a funkčně zaměřit výzkum českých a moravských měst a samozřejmě na prvním místě středověké a raně novověké Prahy, je mi jasné, že jsem své snění už poněkud přehnal. Odpusťte mi to.

* * *

JAN KLÁPŠTĚ

Archeologie měst v českých zemích. Pokus o krátkou bilanci dvou desetiletí

Po roce 1989 se v českých zemích začala vytvářet zcela nová struktura archeologie měst, v níž začaly působit instituce různého typu a zaměření. Archeologie středověkých měst se u nás ocitla v situaci srovnatelné s řadou evropských zemí. Terénní výzkum, vyvolávaný stavební aj. aktivitou, běží rychlým a náročným tempem. Přináší rozsáhlé soubory informací, které nelze jednorázově a jednou provždy zhodnotit. Prosazuje se koncept fondů zpřístupňovaných nálezovými zprávami a potom opakovaně studovaných podle dalších systémů otázek. Bibliografické přehledy archeologie měst obsahují dlouhé seznamy publikací z uplynulých dvou desetiletí. K dlouhodobě řešeným tématům patří urbanizace českých zemí, studium zázemí hradeckých center, ale i poznávání ostatních raně městských útvarů. Prvořadým archeologickým tématem zůstává prvotní prostorové chování a raná „městská“ zástavba, ať už budovaná ze dřeva a hlíny nebo kamenná. Díky rekonstrukcím veřejných prostranství se u nás i tato část archeologie dočkala řady příspěvků. Mnoho z nich se zabývá každodenním životem středověkého města. Právě v tomto případě by ale sledování jen úzce archeologické linie bylo zvláště zavádějící, za neobyčejné rozhojnění poznávacích možností vděčíme oborům zabývajícím se „archeologickými ekofakty“, především archeobotanice, archeozoologií a palynologií. Také naše archeologie si konečně objevila téma vztahů mezi městem a jeho zázemím.

Budoucnost archeologie měst si ale vyžádá soustavné rozvíjení dvou komunikačních úkolů překračujících úzké specializační meze.

Za prvé archeologie měst nemůže úspěšně fungovat bez soustavného dialogu se širší veřejností. Druhý z úkolů směřuje k interdisciplinárnímu výměru výzkumů a k společenským a přírodním oborům, které se podílejí na studiu středověkých měst.

IVAN HLAVÁČEK

K českým výzkumům po roce 1989 o českých středověkých městech

Výzkum městských dějin se těší trvalé oblibě. Přitom se na něm leckdy podíleli i amatéři, takže je zřejmé, že jeho výsledky mají různorodou hodnotu. Přesto není třeba práci laických historiků podceňovat, protože měli často k dispozici prameny, které dnes již neexistují. Co se týká způsobu zpracování jejich publikací, je třeba si udržovat určitý odstup.

Po roce 1989 došlo obecně, a zvláště v historiografii, k dynamickému rozvoji. To platí hlavně pro výzkumy měst, neboť mnohé (nikoliv všechny) místní a regionální správy vystupují jako patrioté a „pěstují“ svoji historii. To se týká také středověku, tedy období, k němuž se váží počátky většiny míst. To v sobě ovšem skrývá určité nebezpečí, které souvisí s oscilováním při rozlišování mezi založením a první zmínkou o konkrétní obci. Zde poskytují oporu především pomocné vědy historické, ačkoliv ani ony nejsou samospasitelné. Obraz středověkého českého a moravského města lze většinou nalézt v souhrnných monografiích, ale ty jsou namnoze koncipované tak, že středověká epocha v nich není představena podrobně a plasticky. Často v nich ani není materiál, který je k dispozici, dostatečně kriticky vyhodnocen. Proto jsou metodicky a co do využitého materiálu inovativně významnější spíše analytické studie, které se týkají hlavně právního, ústavního a správního života, i když pro čtenáře přichází do úvahy i četba o každodennosti, která přináší obraz městského mikrosvěta s konkrétními jmény jeho obyvatel. Přesto by měl být v popředí zájmu spíše výzkum právního života v širším slova smyslu, ovšem v úzkém kontextu sociálních a hospodářských dějin. Ve sledovaném období vyšly rovněž významné práce, které editovaly prameny (M. Flodr, F. Hoffmann, V. Spáčil aj.), stejně jako zkoumaly právní otázky (J. Kejř aj.). Také analýza diplomatického materiálu udělala znatelný pokrok, což platí zvláště o testamentech a městských

církevních dějinách. Pokud lze ještě něco vyzdvihnout, tak je to velký projekt městského historického atlasu, který dosud postrádá celkové medievistické vyhodnocení.

Jako nejbližší úkoly lze zdůraznit další edice nejstarších městských knih, stejně jako městských listinářů – lhostejno zda sestavených osvědčeným, tradičním způsobem či digitální internetovou formou, ovšem s odpovídající diplomatickou analýzou.

autorské resumé

JOSEF HRDLIČKA

Česká města v raném novověku jako badatelské téma posledních dvou desetiletí

Studie se pokouší představit vývoj české raně novověké urbánní historiografie v období po roce 1989. V úvodu charakterizuje její základní rysy, mezi něž patřila fragmentace bádání, převaha analytických příspěvků, koncentrace na dějiny 16. a první poloviny 17. století, převažující uzavřenost českého bádání a neexistence badatelského centra, které by se primárně zaměřovalo na bádání o městských sídlech. Počátky jejich svobodného výzkumu přitom charakterizovala zřetelná personální, tematická i metodická kontinuita s výzkumy, jež se začaly objevovat především v osmdesátých letech minulého století a nebyly zatíženy marxistickou ideologií. Patřily mezi ně dějiny hrdelního soudnictví, každodenní a hmotné kultury, měšťanské kultury a vzdělanosti i dějiny městské správy. Naopak další badatelské směry, které se v předchozím období rozvíjely, se v devadesátých letech postupně dostaly na okraj badatelského zájmu. Platilo to hlavně pro hospodářské dějiny měst, roli měst v soudobém politickém systému nebo pro dějiny městského práva, jimž se opětovně pozornosti začíná pozvolna dostávat až v současné době. Jen některé z výzkumů, které kontinuálně pokračovaly z doby před rokem 1989, se v uplynulých dvou desetiletích dočkaly metodické inovace, která dokázala výše vyjmenovaná tradiční témata české historiografie transformovat do nových otázek. Často k tomu dopomáhaly podněty zahraničních historiografií. Platilo to kupříkladu o dějinách městských politických, hospodářských a kulturních elit nebo o problematice rezidenčních měst. Kromě nich se objevila i zcela nová témata a metodické přístupy, jako byly dějiny žen, sociálních konfliktů či měšťanské zbožnosti.

Naopak jiná témata svou metodickou výbavu výrazněji transformovat nedokázala. Příspěvek si rovněž stručně všímá edic městských pramenů, které vyšly v uplynulých dvou desetiletích, a hodnotí i tři pokusy o syntetizující pohled na vývoj českých měst v raném novověku. Stručnou pozornost věnuje rovněž syntézám jednotlivých českých měst, encyklopediím i projektu historických atlasů měst v České republice. V souvislosti s výše konstatovanou uzavřeností české urbánní historiografie se následně pokouší naznačit, kudy by mohly vést cesty k většímu propojení domácího bádání se zahraničním prostředím, o něž se někteří čeští historikové a historičky s úspěchem pokoušejí.

autorské resumé

RUDOLF PROCHÁZKA

Historie a archeologie k poznání moravských a slezských královských měst ve 13. století

Poznávání transformace raně středověkých aglomerací a tržních vsí v institucionální města, procesu zakládání, nejstaršího zřízení i podoby měst nových představuje důležitou součást výzkumu rané urbanizace českých zemí. V rámci bádání o období 13. století zaznamenáváme oproti výzkumu pozdějších staletí určitá specifika. Na jedné straně absence pramenů účetní povahy omezuje naše možnosti při zkoumání sociální, majetkové či zaměstnanecké struktury městské společnosti, díky archeologii a s ní spolupracujícím přírodním vědám se však můžeme leccos dozvědět o proměnách sídelní struktury, výživě, vybavení domácností, různých oblastech života (zábava, pohřební zvyklosti) i o přírodním prostředí pozdně předlokačních a post lokačních sídel.

V posledním dvacetiletí byla publikována řada průřezových studií sledujících v rámci českých zemí určité aspekty vývoje měst, ale i několik souhrnných monografií, zejména z pera Josefa Žemličky a Františka Hoffmanna a z oblasti archeologie Jiřího Doležela a autora stati. Vyšlo také několik studií věnovaných počátkům měst v regionech jižní a východní Moravy. Je třeba vyzdvihnout práci o urbanizaci Brněnska z pera Jiřího Doležela se zdůrazněním rozvoje tržních vztahů a okruhů a dále práce Martina Wihody věnované počátkům slezských měst. Zejména pro období počátků měst je všeobecně zaznamenán

vzestup významu archeologického výzkumu, nově byla objasněna úloha markraběte Vladislava Jindřicha. Z čistě historických témat je třeba vyzdvihnout rozvoj bádání o městském právu (Jiří Kejř, Miroslav Flodr, Vladimír Spáčil, Dalibor Janiš). V oblasti sociální struktury je nutné připomenout studie mapující zejména brněnské městské elity (Ludmila Sulitková, Jiří Doležel), nepominuta zůstala též problematika národnostní, byť těžiště bádání na tomto poli leží až v dalších staletích. Třináctému století byly věnovány i příslušné pasáže v monografiích o dějinách měst. Z královských založení je třeba zmínit práce o dějinách Jihlavy, Opavy či Ivančic, kde bylo ve větší míře využito i poznatků archeologie k plastičtější charakteristice ve srovnání s tradičními díly, založenými čistě na písemných pramenech.

Archeologické bádání se v posledním dvacetiletí rozvinulo díky důrazu na záchranu archeologických památek ohrožených stavební činností, což se týká v neposlední řadě historických měst. V předních královských městech se díky archeologii podařilo objasnit prostorové vztahy k předlokačnímu osídlení i základní rysy transformace zástavby. Solidních výsledků na poli utváření charakteru města, půdorysu a vývoje zástavby s důrazem na objasnění procesu přechodu od dřevěných ke kamenným domům bylo dosaženo zejména v Brně, Jihlavě a Opavě (David Merta, Marek Peška, Michal Zezula a další); jako důležitý civilizační fenomén se ukázalo být podsklepení. Menší pozornost byla zatím věnována ostatním složkám městské zástavby, zejména jímkám a různým výrobním objektům a reliktvům. V poslední době byly zaznamenány pozoruhodné výsledky také při výzkumu charakteru městských náměstí a ulic (Michal Zezula, František Kolařík) a objasněn byl vývoj opevnění alespoň v Brně a Opavě (Václav Kolařík, Michal Zezula s kolektivem). Velký rozvoj zaznamenalo bádání o stříbrném hornictví v regionu Jihlavy (Petr Hrubý). Některé významné dílčí studie byly věnovány problematice směny a obchodu včetně hmotných reliktvů této činnosti, jako jsou samotné ražby, váhy a závaží. Tato problematika se ovšem zdaleka netýká jen měst (Roman Zaoral, Jiří Doležel).

Nelze zapomenout ani na výzkum církevních staveb, mendikantských klášterů i kostelů (zvl. Brno a Opava). Z hmotné kultury je třeba vyzdvihnout výsledky dosažené na poli výzkumu skla (Hedvika Sedláčková), které představuje pro sledované období určitý sociální indikátor, a keramiky (Rudolf Procházka), případně některých specifických předmětů z oblasti duchovního života (Josef Bláha).

V našem výběrovém přehledu jsme jistě nepokryli všechna témata týkající se měst 13. století, stranou např. zůstala problematika městských hradů, architektura chrámů, klášterů, antropologie obyvatel a další. Přesto je zřejmé, že bádání o moravských městech 13. století nestagnuje, avšak rozvíjí se značně nerovnoměrně. Potěšující je zejména rozmach bádání o městském právu související s rehabilitací významu právní historie. Žádoucí by bylo zvýšení pozornosti v otázce vztahu panovnické moci k městům, včetně dalšího studia zeměpanských výsad z různých úhlů, zejména v jihomoravském prostoru. Výrazného pokroku dosáhlo bádání na poli počátků královských měst, kde se do značné míry podařilo osvětlit prostorový vývoj osídlení od předlokačnického období a objasnit řadu detailů vrcholně středověké urbanizace. Zejména v této oblasti se nelze obejít bez těsné spolupráce historie s archeologií; současný stav má však daleko k ideálnímu mj. i pro neuspokojivý stav publikace důležitých poznatků získaných nesčetnými záchrannými výzkumy. S tím souvisí i nedostatečně vypracované a publikované chronologie hmotné kultury v řadě měst, tedy zejména keramiky, což by umožnilo lépe verifikovat závěry autorů archeologických studií. Na poli sociální struktury postrádáme srovnávací studium té skupiny měšťanů, která se v jednotlivých, převážně královských městech objevuje ve 13. století v písemných pramenech. Z dalších žádoucích témat lze zmínit studium transformace zázemí měst i zvýšení zájmu o menší města, městečka či různé přechodové útvary, a to v zájmu lepšího poznání dynamiky a strukturovanosti městotvorného procesu.

Z organizačního hlediska by rozvoji městského bádání pomohlo posílení jeho akademického zázemí, tedy přítomnost na pracovišti, které by rozvíjelo multidisciplinární spolupráci na úrovni odpovídající moderním trendům.

autorské resumé

HANA JORDÁNKOVÁ – LUDMILA SULITKOVÁ

Historiografie ve vztahu k moravským královským městům ve středověku a raném novověku a edice městských písemností

Autorky podávají kompletní přehled historiografické produkce k moravským královským městům ve středověku (vyjma zakladatelského období) a v raném novověku (do 20. let 17. století)

za posledních dvacet let a hodnotí rovněž stav a zpřístupnění pramenů městské provenience v edicích. Zvláštní důraz je položen na konceptuálně zcela nové okruhy badatelského zájmu. Přehled ovšem zahrnuje i ta zásadní badatelská témata, která sice vycházejí ze starších výzkumů, ale implementují inovativní metodické postupy.

Kromě četných dílčích studií přispěly k poznání vývojových etap moravských královských měst značnou měrou nové monografie k jednotlivým městům (příkladně k Jihlavě, Olomouci, Uherskému Hradišti, Znojmu a Brnu, kde jde zatím o první svazek tzv. velkých dějin, a z měst, která patřila mezi královská jen ve středověku, pak k Hodonínu, Jemnici a Ivančicím). Stejně tak významné byly edice vybraných pramenů městské provenience, přičemž ediční činnost se soustředila zejména k Brnu, Olomouci a Jihlavě, a to jak pro středověké, tak i raně novověké období.

Z hlediska intenzity zájmu o jednotlivé lokality jsou výsledky naší historiografie posledního dvacetiletá poněkud nevyvážené, což platí pro hodnocené období z měst dlouhodobě požívajících statusu královského města zejména o Uničovu a v menší míře i o Uherském Hradišti a Znojmu, zatímco pro další tři města – Brno, Olomouc a Jihlavu – byla historiografická produkce mimořádně bohatá po kvantitativní i kvalitativní stránce. Vcelku však lze jistě konstatovat, že naše historiografie dosáhla za posledních 20 let ve srovnání s předchozími údobími na poli soustředěného výzkumu dějin královských měst na Moravě velkého pokroku.

autorské resumé

BRONISLAV CHOCHOLÁČ

Poddanská města na Moravě v raném novověku ve světle bádání posledních dvou desetiletí

Mezi poddanská (vrchnostenská) města a městečka na Moravě v raném novověku patřily městské lokality, jejichž dědičnou vrchností byly stavovské osoby, královská města, poddanská města jako právní subjekty, stavovské a církevní instituce a dřívější zeměpanská města nalézající se v dlouhodobě a již nikdy nevyplacené zástavě. Jejich počet v průběhu raného novověku stoupal. Kolem roku 1500 bylo v markrabství 47 měst a 152 městeček, v 70. letech 17. století 57 měst a 192 městeček a zhruba o sto let později 76 měst a 188 městeček.

Hustota městské sítě na Moravě v období raného novověku byla menší než v Českém království, především pro nízký počet královských měst, naopak v rámci českých zemí připadal na urbanizaci země městečkům v Moravském markrabství nejvyšší podíl, ten v době 2. lánové vizitace dosáhl dokonce hodnoty 75 procent. Jednotlivé městské lokality však byly velmi rozdílné, a to nejen z hlediska počtu obyvatelstva a domů, ale i kulturního a hospodářského potenciálu.

Předložená studie analyzuje úroveň a stav bádání o těchto městských lokalitách a jejich obyvatelích v posledních dvou desetiletích. Konstatuje na jedné straně trvalou absenci moderní syntézy, na straně druhé kvantitativně intenzivní a obsahově různorodé bádání, poskytující výsledky z rozsáhlého spektra výzkumných témat, z nichž některá si zachovala kontinuitu bádání s předcházejícím obdobím sedmdesátých a osmdesátých let minulého století (edice pramenů, studium hrdelního soudnictví a sociálně ekonomických poměrů měšťanů). K tématům, jež byla ve sledovaném období soustavněji zkoumána, patřily dějiny židovského obyvatelstva, církevní dějiny, z nich zejména bádání o náboženských bratrstvech, a výzkum ekonomických poměrů poddanských měst a městeček a jejich obyvatel, především studium finančních poměrů a úvěru poddanského obyvatelstva v 16. a 17. století.

Nová témata inspirovaná moderním evropským urbánním výzkumem byla v bádání s různou intenzitou reflektována (bádání o cti měšťanů, témata široce koncipovaných kulturních dějin ad.), avšak většinou bohužel nepřekročila rámec jednotlivých analytických studií. I přesto dává výše uvedený stav v budoucnu předpoklady ke zdárnému systematickému výzkumu (na zemské úrovni) v řadě badatelských témat, který by měl být završen také moderní syntézou o raně novověkých městech na Moravě, resp. v českých zemích.

autorské resumé

IRENA KORBELÁŘOVÁ

Slezská města v raném novověku jako badatelské téma posledních dvou

V raném novověku ve Slezsku existovala poměrně široká síť měst, vnitřně ovšem poměrně diferencovaných jak z hlediska právního postavení a politického významu, velikosti, ekonomického zaměření

a stupně rozvoje, tak kulturně společenského charakteru. Z celkového počtu 165 městských lokalit (dvacátá léta 18. století) plnily celé dvě desítky míst funkci metropolí knížectví či svobodných stavovských panství, asi 60 měst bylo centrem vikpild/krajů a sídlem příslušných administrativních úřadů (formálně se přitom jednalo jak o města královská/knížecí, tak poddanská), zbývající pak zaujímal převážně funkci správních, náboženských a obchodních středisek příslušného regionu střední a malé velikosti. V podstatě výhradně Vratislav/Breslau/Wrocław odpovídala svou velikostí (odhaduje se okolo 30 tisíc obyvatel), vnějším vzhledem i funkcemi charakteru velkých západoevropských měst. Historiografie posledních dvou desetiletí, a to jak česká, tak zahraniční (zejména německá a polská) se sice problematikou slezských měst v raném novověku zabývala, avšak v menší míře než by si uvedené lokality jednotlivě i jako soustava subjektů zasloužily. Jistý pokles zájmu oproti starší době lze sledovat u německé historiografie. Polští historikové se sice vybraným otázkám vývoje slezských měst věnovali, zaměřili se ale přednostně na zpracování monografií jednotlivých měst, nikoli na syntetické zpracování vybraných problémových okruhů. Oproti starší době je třeba vyzdvihnout zvýšený zájem o slezská města v raném novověku ze strany českých historiků, a to nejen ve vztahu k území tzv. Rakouského Slezska, ale celého historického Slezska. Výrazným přínosem jsou zejména výsledky činnosti opavských odborných pracovišť (Slezský ústav Akademie věd ČR/Slezské zemské muzeum, Ústav historický věd Filozoficko-přírodovědné fakulty Slezské univerzity).

autorské resumé

PETER JOHANEK

Německé bádání o městech ve středověku a raném novověku v posledních dvaceti letech

Příspěvek připomíná obtíže při sumarizaci německého bádání k dějinám středověkých a raně novověkých měst za poslední dvě desetiletí, neboť bibliografie těchto prací jen za léta 1987–2000 čítá 7872 titulů, které reflektují enormní zájem o uvedené téma. Problém při definování německého bádání představuje také jeho propojení se zahraničními, přednostně rakouskými a švýcarskými výzkumy,

a okolnost, že národní dělení historiografických evropských výzkumů – zvláště jazykově německých teritorií – je fakticky nemožné.

Autor si klade otázku, zda poslední dvě desetiletí přinesla do výzkumů měst ve středověku a raném novověku podstatné změny. Odpovídá na ni kladně, protože po roce 1990 se i v německé historiografii objevila řada nových oblastí výzkumu.

V přehledu o stavu německé historiografie, která se věnuje dějinám středověkých a raně novověkých měst, je nejprve načrtnuto organizační zajištění tohoto bádání. Připomenut je deficit specializované katedry, která by se na německých univerzitách věnovala výhradně uvedenému tématu. Jmenováno je pět spolků soustředěných na dějiny měst a spojených s výzkumnou i popularizační činností v této oblasti. Nové impulzy do bádání, které přispěly k jeho zintenzivnění, přinesly v uplynulých dvou dekadách nové formy cílených státních subvencí, které podpořily konkrétní výzkumné záměry na časově omezenou dobu. Z hlediska tématu dějin středověkých a raně novověkých měst se rozvíjely tyto formy vědeckého výzkumu i s oporou v mezinárodní spolupráci na univerzitách v Bielefeldu, Trevíru a aktuálně v Drážďanech.

Následující přehled badatelských výsledků německé historiografie na poli dějin středověkých a raně novověkých měst za uplynulé dvě desetiletí připomíná zásadní vliv nových kulturních dějin. Připomenuty jsou základní příručky k tématu, jejichž východiskem se v případě středověku stala témata respektující klasický kánon německé historiografie – otázky podoby měst a jejich typů, dějiny správy, hospodářské a sociální dějiny. V sumarizujících příručkách pro raně novověká města lze navíc vedle otázek historické demografie a urbanismu odhalit významný vliv právě nových kulturních dějin.

Po roce 1990 došlo ke stagnaci edičního zpřístupňování pramenů k dějinám měst, kterou se v posledním období daří dílčím způsobem překonávat díky novému zájmu o edice městských knih. Významnou roli na tomto poli hrají německé archivy a využití nových metod zpřístupňování archiválií v digitální podobě. V rámci pramenných materiálů k dějinám středověkých a raně novověkých měst se do popředí aktuálně dostaly prameny kartografické a obrazové. Archivy sehrávaly ovšem významnou roli nejen při zpřístupňování pramenů k dějinám měst, ale také při zpracování jejich dějin.

Monografie i sborníky, které se po roce 1990 staly významným prostředkem vědecké komunikace současných badatelů, přinášely

problematiku správních dějin měst, respektive témata z oblasti dějin státu a práva (volby rad, role konfliktu a konsensu, městský republikanismus, obce, městské a měšťanské právo, písemná kultura, symbolická komunikace), ale i z právních (historie kriminality), hospodářských, církevních (bratrstva, farnosti, zbožnost, nadace) a sociálních dějin. Intenzivně se rozvíjela prosopografická bádání, vlivem kulturních dějin i výzkumy každodennosti, zkoumány byly také otázky urbanizace (jejichž výsledkem je mimo jiné impozantní řada atlasů jednotlivých měst). I po roce 1990 byla nadále diskutována otázka významu pojmu „město“. Spojení historiografie a archeologie přispělo k výzkumům městské topografie, ale pozornost byla nově věnována i studiu ikonografie měst. Bádání k dějinám urbanizace bylo často spojováno s demografickými výzkumy. Více pozornosti se přitom dostalo i menším lokalitám a na druhé straně i rezidenčním městům. Město, jeho krajina, zájmová území i sítě jeho vnitřních a vnějších vazeb se rovněž ocitly v centru zájmu badatelů. Opomenout nelze ani téma městského dějepiscetví.

Pro futuro příspěvek zdůrazňuje především nutnost rozvoje mezinárodní spolupráce německé historiografie zaměřené na dějiny středověkých a raně novověkých měst, a to včetně zajištění překladů nejvýznamnějších odborných textů z jazyků středovýchodní Evropy.

FERDINAND OPL

Rakouská města ve středověku a raném novověku jako badatelské téma v posledních dvaceti letech

Příspěvek nabízí v návaznosti na studie publikované v letech 2000 a 2005 celkový pohled na vývoj v posledních dvou desetiletích. Rámec byl přitom vymezen z geografického hlediska v hranicích současné Rakouské republiky, takže nenabízí pohled na „Staré Rakousko“ v hranicích habsburské monarchie. V popředí zájmu příspěvku stojí práce k dějinám měst tohoto teritoria od rakouských badatelů a badatelek, které byly navíc zpravidla publikované v Rakousku. Z hlediska časového se pozornost soustřeďuje na práce k epoše vrcholného a pozdního středověku, stejně jako k raně novověké periodě (16. až 18. století). Monografiím k dějinám měst, koncipovaným jako historické syntézy (chronologicky od počátků až do současnosti), je věnována zvláštní pozornost.

Přehled se v zásadě dělí na:

1. skicu rámcových podmínek pro výzkum dějin měst v Rakousku v uvedeném období, v jejímž rámci jsou ukázány jak základy pro iniciativy, jejich úspěch/neúspěch, stejně jako realizace větších projektů;

2. pokus exemplárně založeného statistického vyhodnocení prací k dějinám středověkých a raně novověkých měst Rakouska, přičemž jde v neposlední řadě o otázku hodnoty a významu takových studií v komplexu uvedených prací k dějinám měst;

3. analýzu patrných trendů příslušné výzkumné produkce, přičemž základní otázkou je, jakou formou se v Rakousku reagovalo na mezinárodní trendy ve výzkumu, tj. zda byly zachyceny a využity, nebo také jen málo zohledněny;

4. výhled, v jehož rámci je učiněn pokus načrtnout možné perspektivy do budoucna.

„Tour d'horizon“ odhalila, že mezi lety 1990 a 2010 řada výrazných úspěchů prací k dějinám měst, které lze doložit jak kvantitativně tak kvalitativně, čelila masivnímu zhoršení podmínek pro institucionální výzkum. Za povšimnutí stojí nejen publikace četných monografií jednotlivých měst, mezi nimi zvláště tituly k hlavním zemským centřům a Vídni, ale také velké projekty charakteru příruček a edic. Jako příklad mohou posloužit edice *Österreichisches Städtebuch*, lexika k dějinám měst, nebo řada *Österreichischer Städteatlas*. Dobře lze sledovat i vypořádání se s výzkumnými trendy, i když se jedná spíše o reakci na mezinárodní proudy a méně o inovace, vycházející z Rakouska. V závěrečném shrnutí bylo možné postavit proti zřejmým problémům, které hrozí kvůli finanční krizi i bádání k dějinám měst, odkaz na stálou atraktivitu tématu stejně jako vytvoření dvou ocenění pro nově vydávané práce z oblasti historie dějin měst.

autorské resumé

THOMAS MANETSCH

Výzkum dějin měst ve Švýcarsku od roku 1990. Předpoklady, tendence a perspektivy pro město ve středověku a raném novověku

Předložený přehled výsledků výzkumů na poli švýcarských dějin měst posledních dvaceti let je důvodem, proč ukázat stálý zájem o téma středověkého a raně novověkého města z hlediska současnosti. Proto lze formulovat hypotézu, která vzhledem k hroící

bezvýchodnosti dnešního urbanistického rozvoje, nestrukturovanému jevu známému pod termínem „urban sprawl“, který zasahuje celý švýcarský „Mittelland“ se všemi důsledky – ničení ekologických zdrojů, mizející identita svázaná s bydlištěm díky architektonické „stejnosti“, kolaps dopravní infrastruktury a rozvolnění sociálních vztahů v sídelním svazku apostrofovaném jako „Megacity“, může podněcovat a legitimizovat rozvoj vědeckého „střetávání se“ se starým městem.

Zhodnocení výsledků bádání k dějinám měst v posledních dvou desetiletích musí však doprovázet úvahy o historickém rozvoji měst ve Švýcarsku, neboť specifika urbáních sítí, jejich mezer a gravitačních center determinují z obsahového hlediska výsledky výzkumu: dominance větších městských států s významným teritoriím (Bern, Luzern, Zürich), k nimž stojí ve vztahu politické a hospodářské závislosti řada menších venkovských měst; vedle toho centra tzv. „Länderrorte, středně velké osady, které nedisponovaly kvalitou měst, uvnitř konfederálního svazu však stály z hlediska právního na rovnocenné pozici jako velká města. Také různé kvantitativní zohlednění jednotlivých měst může – v druhé rovině institucionálních předpokladů výzkumů dějin měst – být tematizováno jako důsledek specifické podoby švýcarské sítě měst. Mocenskou převahu bývalých městských států vůči menším a nejmenším městům v rámci historiografie lze vysvětlit na základě skutečnosti, že v prvně jmenovaných sídlí jak důležité archivy, tak všechny univerzity.

Ačkoliv ve Švýcarsku – s výjimkou Švýcarského pracovního kroužku pro výzkum dějin měst (Schweizerischer Arbeitskreis für Stadtgeschichtsforschung) – neexistuje formálně žádné zařízení na akademické úrovni, které by se zabývalo z historického hlediska městem ve středověku a raném novověku, přesto existují de facto mnohé ediční projekty, které se věnují zpracování jeho dějin. Na tento vývoj nemělo politické uvolnění, které zažila střední a východní Evropa v letech 1989/1990, žádný podstatný vliv, a to jak v oblasti výzkumné práce, tak z hlediska jejího konceptuálního zaměření. To samé se týká jednotlivých početných publikací k dějinám měst; že se zdánlivý triumf kapitalismu a konec studené války dotýkají interpretace faktů a určitého výběru témat, by ale nemělo být unáhleně odmítnuto. Možná lze právě klesající zájem o kvantitativní hospodářské výzkumy vysvětlit tím, že na sklonku 20. století se věřilo, že byla nalezena konečná odpověď na otázku, jaký je nejúspěšnější hospodářský model.

Z hľadiska klasických právnych, hospodárskych a sociálnych aspektů historie měst se objevily v minulých letech čtyři okruhy výzkumů, které byly významně ovlivněny konceptem „linguistic turn“ a dalšími „turns“, které historiografii vrátily k jejím jazykově-logickým základům a následně ji senzibilizovaly k historizaci jazyka a jazykové komunikace, prostoru a obrazu. V tom se ukazuje v celku významné mezinárodní napojení švýcarské historiografie, v jejímž rámci však nelze hovořit o specifickém vytváření těchto historických teorií. V každém případě byly o způsobu, jak se v minulosti uvažovalo o městu, v jakých právních a symbolických souvislostech bylo ukotveno, získány právě stejně zajímavé poznatky jako o každodenních poměrech, v jejichž rámci mohla probíhat komunikace uvnitř města, případně mezi městy. Ve výzkumech symbolického jednání se občas ukázalo významné prolínání diskurzu s kategorií prostoru, minimálně ve studiích k problematice hranic a vztahů mířících přes hranice, respektive v případech urážek na cti a obrany cti.

JÁN LUKAČKA – MARTIN ŠTEFÁNIK

Bádanie o dejinách stredovekých miest na Slovensku za ostatných dvadsať rokov

Problematika dejín stredovekých miest sa teší v slovenskej historiografii dlhodobému záujmu vďaka skutočnosti, že na území Slovenska bola hustota miest takmer trojnásobná oproti ostatnému uhorskému územiu. Mestá tak pri absencii špecificky slovenských politických dejín pre stredovek predstavujú jednu z nosných tém výskumu. Bádanie sa realizuje v dvoch základných líniách – v teoretickej zameranej na čiastkové i všeobecné otázky vzniku a vývinu stredovekých miest a potom v rovine praktickej a konkrétnej, ktorej produktom sú viaceré monografie alebo zborníky venované konkrétnym mestám. Garantom a organizátorom teoreticky orientovaných výskumov bola od svojho vzniku Sekcia pre dejiny miest pri Slovenskej historickej spoločnosti. V rámci tematicky ladených vedeckých podujatí sa pertraktovali metodické i metodologické problémy výskumu. Prínosné boli najmä podujatia, na ktorých participovali aj historici zo zahraničia (Maďarsko, Česko, Rakúsko, Poľsko). Organizátori sa aj napriek zložitým finančným pomerom usilovali vždy vydať príspevky z podujatí vo forme zborníkov, najnovšie ako kolektívne monografie.

Výsledkom tak boli tematicky alebo regionálne zamerané zborníky (Banské mestá na Slovensku, Mestá na Dunaji, Spišské mestá, Mestská správa, Národnostný vývoj v mestách, Komunikácia v stredovekom meste, Kriminalita a súdnictvo v dejinách miest), popri nich vyšli aj početné štúdié v periodikách, prípadne zborníkoch venovaných iným témam, ktoré čiastočne súviseli s mestskou problematikou.

Pri tomto stave výskumu a postupujúcom edovaní prameňov k dejinám miest, inventarizovaní mestských archívov, archeologickom aj umenovednom bádani aj bádani v pomocných vedách historických, a taktiež novými možnosťami sprístupnenia stredovekých prameňov vďaka digitalizácii a internetu čoraz viac vystupovala do popredia potreba zostaviť komplexné vedecké dielo encyklopedického charakteru, ktoré by umožňovalo prehľadnú a systematickú orientáciu v dejinách jednotlivých miest. Na Historickom ústave SAV tak vznikol rozsiahly projekt za účasti 20 odborníkov z radov historikov a archivárov s názvom *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*, realizovaný v rokoch 2007-2010. Jeho výsledkom je rovnomenná publikácia reprezentatívneho charakteru, ktorá prehľadným spôsobom nielen prezentuje aj koriguje doterajšie poznatky, ale prináša aj množstvo informácií z najnovších základných výskumov z posledných rokov o 47 lokalitách na území Slovenska, vrátane základného výskumu realizovaného priamo v súvislosti s projektom. Každé heslo *Lexikonu* (mesto) má pevnú štruktúru pozostávajúcu z 11 kapitol. Dielo dopĺňa rozsiahly vedecký aparát (7059 poznámok s niekoľkými desiatkami tisíc odkazov na pramene a literatúru), a predstavuje tak najrozsiahlejšie výsledné syntetizujúce dielo posledných dvoch desaťročí v súvislosti s dejinami stredovekých miest na Slovensku.

autorské resumé

EVA KOWALSKÁ

Města v raném novověku jako badatelské téma v slovenské historiografii v posledních dvou desetiletích

Slovenská historiografie věnovala v posledních dvou desetiletích historii raně novověkých měst významný prostor. Přesto jí nadále scházejí syntetizující práce o fenoménu města, které jsou pro moderní urbánní dějiny typické. Těžiště zpracování dějin slovenských měst leží v monografiích, věnovaných jednotlivým lokalitám, a v tematicky

zaměřených sbornících. Významný posun zaznamenala slovenská historiografie v oblasti metodologie. Manifestoval se jednak výběrem témat a dále pak aplikací nových metodických postupů. V oblasti témat lze jmenovat problematiku měšťanských elit, v oblasti metodologie pak postupy nových kulturních dějin (např. mikrohistorii). Pokrok byl zaznamenán rovněž při vydávání pramenů k dějinám raně novověkých slovenských měst.

Aktuálním cílem slovenského bádání se stává strukturovaný a metodicky inovativní výzkum v oblasti urbánních dějin.

KATALIN SZENDE

Výzkum měst středověkých Uher od roku 1989

Výzkum měst středověkého uherského království je náročný, ovšem vděčný úkol. V několika posledních desetiletích byly v tomto ohledu nejdůležitějšími institucemi univerzity, městská muzea a městské archivy, tj. nejen jako úložiště, ale také jako vydavatelé příslušných dokumentů a stejně tak jako badatelské instituce. Další hybnou sílu, stojící v pozadí architektonického a topografického průzkumu středověkých městských center, představoval rozmach moderní stavební činnosti. Významný faktor v rámci tohoto průzkumu představuje fakt, že města, která byla ve středověku součástí Uher, se dnes nacházejí na území nejméně osmi zemí: Maďarska, Slovenska, Rumunska, Chorvatska a také Rakouska, Ukrajiny, Srbska a Slovinska. V úsilí sestavit obecný přehled je tedy potřeba využít práce kolegů z těchto zemí.

V nedávné době historický urbánní výzkum uherských měst sledoval tři rozličné, ovšem doplňující se linie, založené na příslušných zájmových oblastech: práce s písemnými prameny se zabývaly hlavně problémy z oblasti hospodářských a sociálních dějin. Při topografickém výzkumu a při výzkumu hmotné kultury příslušných osídlení byly nezastupitelné archeologické nálezy v případech, kdy se k dějinám mnohých měst nedochovaly (nebo byly zničeny) písemné prameny. Mapy a ostatní obrazové zdroje konečně poskytly alternativní východisko pro řešení otázek vztahujících se k rozvržení a k morfologii osídlení a též poskytly vhled na obrazy a vnímání měst.

Pro období mezi 11. a první polovinou 13. století vyvstal jasnější obraz raného rozvoje měst, který charakterizoval osídlení s centrálními

funkcemi před tím, než panovníci začali vydávat městská privilegia. Stopy proto-urbánního vývoje ve formě několika prostorově rozptýlených sídleních jader byly identifikovány v několika královských a biskupských centrech 11. až 12. století i v menších centrech místního významu. V tomto kontextu byla předmětem intenzivního výzkumu opevněná sídla královských komitátů, jež sloužila jako správní centra, prvně jako pevnosti, posléze také jako sídliště. Pozornost byla též směřována k tomu, jak dlouho a jak byla tato opevněná místní sídla a jejich „suburbia“ držena, jak se rozvíjela, či jak ztratila během extenzivních sociálních proměn ve 13. století své ústřední funkce. Výzkum odhaluje, že pouze z několika těchto raných center se stala významná města. Z velké části (malých) měst se vyvinula tržní města, tudíž se stala druhořadými prvky v hierarchii sídel. Ovšem zbytek těchto měst nedosáhl ani této úrovně a staly se z nich buď pouhé vesnice, či během let zpustla.

Od 30. let 13. století sledovala urbanizace v Uhrách vzorec podobný západoevropskému vývoji, jak ve smyslu vnější podoby měst, tak ve smyslu jejich právního postavení a správy. Výzkum tohoto procesu probudil a obnovil zájem o privilegia jako zdroje právního postavení měst a také jako dokladů královské městské politiky ve sféře moci a identity. Tyto listiny zavedly do městského života užívání psaného slova. Výzkum gramotnosti stejně jako orality se tak stal jedním z oblíbených témat komparativního bádání. Výzkum sériových pramenů jako jsou testamenty, rejstříky majetku nebo zápisy ze schůzí městských rad přinesly nový pohled na středověkou a raně novověkou městskou společnost, zvláště pak na elity, včetně otázky moci a religiozity. Analýza vůdčí sociální vrstvy též odhalila významné informace o rozdílných etnických skupinách ve městech. Několik studií je zaměřeno na to, jak toto soužití fungovalo v praxi v rozmanitých aspektech každodenního života, ve správě, v hospodářství, v náboženství a při užívání jazyka.

Pro pozdní středověk jsou obzvláště důležitá dobře stanovená kritéria, jež pomáhají rozlišit mezi osídlením, které mělo městské funkce, a pouhými vesnicemi. K objektivnějšímu způsobu vyřešení tohoto problému navrhl András Kubinyi kvantitativní metodu určení stupně centrality, již použil k analýze osídlení prakticky celého území středověkých Uher. To byl rozhodující postup, který poskytl prostředek k prezentaci hierarchicky strukturované sítě osídlení kvantitativní cestou. Kubinyi odhadl počet měst ve středověkých Uhrách

(bez Chorvatska a Dalmácie) na asi 150, včetně těch trhových měst, jež splňovala vlastní městské funkce.

Urbánní topografie byla též častým tématem výzkumu středověkých uherských měst. Vykopávky středověkých sídel spolu s analýzou raných kartografických materiálů umožnily nejen určit konkrétní budovy, ale také stanovit prostorové vztahy mezi nimi a určit místo rozsáhlejších jednotek v kontextu celého osídlení. Jako významné konkrétní rysy městského rozvržení byly vykopány nebo určeny části městského opevnění v městech Pešť (Pest), Vác, Kysak (Kőszeg), Šoproň (Sopron), Trnava, Košice a dalších. V kontextu církevních dějin je zajímavý výzkum několika biskupských sídel, jako byla Pětikostelí (Pécs), Ráb (Győr), Vác, Královský Bělehrad (Alba Iulia) a Velký Varadín (Oradea). Výzkum mendikantských klášterů, jež byly stavěny v centrech měst, jako klavní náměstí v Šoproni, nebo v blízkosti královských paláců (františkáni v Budě a Visegrádu), přitahuje pozornost k otázce výběru lokace. Narůstající množství dat vzešlo z výzkumu a mapování středověkých sklepů a dalších architektonických prvků, které vypovídají o stanovení hranic pozemků, jež jsou klíčovým činitelem organizovaných prostorových struktur, které byly provedeny například v Budě, Vácu a Gyóru. V kontextu topografickém by neměla být opomenuta účast Maďarska na projektu *Historických atlasů evropských měst*.

Při uvažování nad dosud dosaženými výsledky se zdá, že dozrál čas pro sestavení nové monografie věnované dějinám měst ve středověkých Uhrách. Je důležité, aby takovéto práce nebyly omezovány národními rámci. Je třeba podnikat komplexní výzkum v širším měřítku středovýchodní Evropy, jež může být doplněním předchozích prací, orientovaných na západní Evropu. Takové dílo by mohlo ukázat, že tento region neztratil svou přitažlivost a relevanci pro obecné dějiny, jež získal okolo roku 1989.

autorské resumé

ISTVÁN H. NÉMETH

Nové cesty v maďarské historiografii věnované raně novověkým městům na přelomu 20. a 21. století

V poslední čtvrtině 20. století byl úpadek historiografie věnované městským dějinám raného novověku zřetelný. Částečně to lze

vysvětlit ztrátou zájmu o marxisticky orientované hospodářské a sociální dějiny. Většina badatelů se zaměřila spíše na politické dějiny. Tento trend pokračoval i v devadesátých letech, kdy hospodářské a sociální dějiny, respektive výzkumy městských dějin nebyly v rámci jednotlivých badatelských okruhů maďarské historiografie silně zastoupeny. Posledních 25 let přesto přineslo výsledky, díky kterým maďarská historiografie v rámci městských výzkumů druhé poloviny 20. století výrazně pokročila. „Stavovský přístup“ nahradila báze hospodářská a geografická. Díky této skutečnosti se do centra pozornosti badatelů dostala dosud opomíjená městečka, jejich hospodářská a společenská situace, stejně jako jejich role v rámci městské sítě. Pokračují rovněž výzkumy svobodných královských měst, která se nacházejí na území současného Maďarska, ale i na území sousedních států, pokud historicky patřila k uherskému království.

Aktuálně se vedle zpřístupňování a vydávání pramenů rozšířilo i vytváření tematických databází. V popředí výzkumů ovšem stojí velkoryse koncipované monografie k dějinám měst, v nichž jsou většinou aplikovány moderní historiografické metody. Jednotlivé směry výzkumu jsou nadto ovlivněny zájmem o dějiny obchodu: většinou jsme informováni o vnitřních i zahraničních vazbách lokalit v Uhrách, vnímaných z hospodářského hlediska jako města. S tím souvisejí také výzkumy věnované různým sociálním vrstvám městského obyvatelstva. Ty směřují nikoliv k obecnému popisu a charakteristice městského obyvatelstva, nýbrž se mnohem více týkají jednotlivých skupin a vrstev městské společnosti, nejčastěji městských elit. Aktuálnější směry výzkumu posledních dvou desetiletí se soustřeďují na politickou roli raně novověkých měst, zastoupení jejich zájmů a projevy této skutečnosti, stejně jako na vztah měst ke státu. Při výzkumech jednotlivých sociálních vrstev se využívají mikrohistorické a statistické metody, případně se badatelé soustřeďují na problém historického využívání prostoru. Pro rozmanitou maďarskou historiografii, která se věnuje dějinám měst, je příznačné, že badatelé využívají výsledky výzkumu vlastivědného, uměnovědného a památkářského.

Studie představuje nové okruhy badatelského zájmu maďarské historiografie věnované dějinám měst na konkrétních příkladech: jaké tendence byly rozhodující v tématech výzkumů městských dějin, čím byla ovlivněna badatelská hlediska, jaké nové otázky se reflektují

ve výzkumech a s tím souvisí i problém – jaké nové skupiny pramenů se objevily v centru badatelského zájmu.

autorské resumé

URSZULA SOWINA

Středověká města jako výzkumný problém v polské historiografii v posledních dvou desetiletích

Pro polskou historiografii, která se věnuje dějinám středověkých měst, nepředstavuje rok 1990 žádný zásadní přelom v jejím vývoji, neboť mnoho ze základních témat se bádalo již před pádem komunismu a v řadě případů bylo toto bádání ovlivněno i metodologií západoevropské produkce.

Příspěvek nabízí komentovanou výběrovou bibliografii nejvýznamnějších prací polské historiografie za poslední dvě desetiletí a reflektuje přednostně metodologický přínos publikací. V úvodu jsou představeny syntetizující monografie, věnované historii největších měst z území současného Polska – Krakov, Elbląg, Vratislav, které se dočkaly publikace v posledních dvou desetiletích a jejichž základním pozitivem je interdisciplinární přístup autorských kolektivů, zpracovávajících středověkou etapu vývoje zmíněných lokalit. V souvislosti s těmito tituly jsou připomenuty i nečetné práce věnované menším polským městům, jejichž výsledky autorka považuje za do značné míry diskutabilní, především v souvislosti s nedostatkem pramenů a doporučuje k překonání problému jejich výzkumu bádání v souvislosti s dějinami velkých městských center (z hlediska komparace i přímých dobových vazeb).

Následně jsou představeny jednotlivé oblasti výzkumu polských středověkých měst, kterým se dostalo největší badatelské odezvy – sociální topografie, publikace historických atlasů (jako výsledek interdisciplinárních výzkumů, opírajících se přednostně o spolupráci archeologie a historie), městské elity ve vazbě na prosopografické výzkumy, náboženský život ve městech, vliv ekonomických procesů na formování polských měst, otázky zakládání měst.

Největším úspěchem polské historiografie na poli bádání k dějinám středověkých měst bylo rozšíření interdisciplinárního charakteru výzkumu, propojujícího v prvé řadě historické a archeologické

bádání, a zvýšení efektivity analýzy pramenů, jež vycházela v obou zmíněných disciplínách z využití moderních metod exaktních věd.

ZDZISŁAW NOGA

Raně novověká města jako badatelské téma v polské historiografii v posledních dvaceti letech

Historie polských měst v 16.–18. století nepatří v polské historiografii k důležitým badatelským tématům, ale představuje předmět výzkumu na bezmála všech polských univerzitách a vědeckých institutech Polské akademie věd. Politické změny po roce 1989 nepředstavují skutečnou cézuru vědeckých výzkumů, které se již před tímto datem rozvíjely svobodně. Rozvoj samosprávy se stal ale impulzem vzniku stovek monografií jednotlivých měst. Jedná se většinou o díla kolektivní, vytvořená na základě kritéria chronologicky-problémového.

V posledních 20 letech pokračovala publikace pramenů, editována byla řada městských knih, včetně těch z malých měst, dále knihy měšťanského práva, měšťanské testamenty a inventáře, řády špitálů. Objevily se studie ke kancelářím malých měst. Oblibě se stále těší témata z okruhu hospodářských dějin a dějin obchodu, genealogie patricijských rodů, biografií a nakonec i epidemických onemocnění. Objevily se práce věnované vojenské funkci měst. Při výzkumech cechů se pozornost obrací na sociální problémy a stále častěji se využívá prosopografická metoda. V dalších oblastech se vyplatí věnovat pozornost rostoucímu zájmu o následující problematiku: 1. Prostor města, 2. Sociotopografie, 3. Společenské elity a skupiny na okraji společnosti, 4. Historie rodiny a dějiny žen a dětí, 5. Městské slavnosti a ceremoniály, 6. Menšiny etnické i národnostní.

V bádání o dějinách raně novověkých měst převládají témata z oblasti historie sociálně-ekonomické a z kultury, politická problematika se objevuje zřídka. Zdá se, že v nejbližší budoucnosti se stanou populárními výzkumy věnované široce chápané komunikaci ve městě, roli písma a alfabetizaci městské společnosti, bratrstvům a městským korporacím, a také studiím komparačním. Díky četným kontaktům, navázaným v minulých obdobích, se polská historiografie rozvíjí v úzké spolupráci s historiografií evropskou.

autorské resumé

ANDRZEJ KLONDER

Středověká a raně novověká města v kontextu výzkumů hmotné kultury v polské historiografii v posledních dvaceti letech

Autor v úvodu představuje proměny definice historie hmotné kultury tak, jak proběhly od padesátých let dvacátého století do současnosti, a následně se soustřeďuje na prezentaci úspěchů polských badatelů v této oblasti. Za zvláště významné považuje výsledky archeologických výzkumů. Především pro období středověku, z něhož se nám dochovalo jen omezené množství písemných pramenů, mají archeologické nálezy a zjištění zásadní význam, především co se týká zachycení prostorového vývoje měst, jejich sítě ulic a náměstí i vývoje jejich zástavby. Archeologické výzkumy přinášejí množství informací o světě věcí (objektů), které používali obyvatelé měst. Pro období raně novověku (16.–18. století) stoupá při výzkumu dějin hmotné kultury význam historiků, protože pro toto období máme k dispozici bohatství pramenů (ikonografie, kartografické materiály, městské soudní a účetní knihy atd.). V posledních desetiletích se v rámci výzkumů věnovala zvláštní pozornost měšťanskému domu. Využívání takových pramenů, jako jsou inventární soupisy a testamenty umožnilo získat představu, jak vypadal měšťanský dům a jeho interiér a výbava, jaké byly dobové podmínky života měšťanské společnosti. Většina výzkumů se soustředila na situaci velkých měst (např. Gdaňsk, Vratislav), existují však i studie, jejichž počet v poslední době narůstá, které se zaměřily na malá města.

autorské resumé

RAIMO PULLAT – TÖNIS LIIBEK

Srovnávací přehled výzkumu raně novověké historie měst v Estonsku

Po druhé světové válce se nacházela estonská historiografie ve velmi obtížné situaci, která byla důsledkem útěku řady předních historiků do zahraničí. Negativně na historický výzkum raně novověkých měst působil také postoj sovětské historiografie. Historie měst nepatřila k prioritám. Vzhledem k tomu, že hranice mezi zeměmi byly uzavřeny, šířily se nové vědecké teorie a metody jen pomalu, což také podstatně omezilo teoretický pokrok studií z oblasti dějin měst.

V průběhu posledních desetiletí se situace v Estonsku, které znovu získalo nezávislost, podstatně zlepšila. Vyrostla nová generace mediévistů a historiků raného novověku. Dějinám estonských měst 17. až 18. století se po desetiletí intenzivně a plodně věnoval Raimo Pullat. V roce 1991 vzkřísil tento historik vydávání významného sborníku *Vana Tallinn* (Starý Tallinn), z něhož je již k dispozici 22 svazků. Významnou publikací tohoto historika je i edice sedmi svazků pozůstatkových inventářů měšťanů z Tallinnu a Pernavy (Pärnu). Také mnozí další estonští badatelé se v posledních desetiletích věnovali v rámci výzkumu historie estonských měst širokému spektru městských dějin, tj. od problematiky historie medicíny až po dějiny architektury. O historii estonských měst, zvláště o historii Tallinnu psala rovněž řada německých a finských historiků. Příspěvek nabízí obsáhlý přehled o nejdůležitějších studiích a pramenných publikacích i o nejvýznamnějších směrech tohoto výzkumu.

V sousedním Lotyšsku, zvláště v Rize, se těžištěm urbanistiky v posledních dvou desetiletích stala archeologie měst. Publikována zde byla i řada pozoruhodných historicko-ikonografických pramenných publikací.

Vedle situace v Lotyšsku příspěvek přináší i přehled o výzkumech dějin měst středověku a raného novověku v posledních dvou desetiletích ve Finsku. Současným estonským, lotyšským a finským historikům, kteří se věnují dějinám měst, nabízí tato oblast výzkumu široké badatelské možnosti a realizovaná systematická vědecká práce může do budoucna významně doplnit obraz humanistické kultury v Evropě.

autorské resumé

DOCUMENTA PRAGENSIA XXXII/1

2013

Řídí Václav Ledvinka a Jiří Pešek

MĚSTA VE STŘEDOVĚKU A RANÉM NOVOVĚKU JAKO BADATELSKÉ TÉMA POSLEDNÍCH DVOU DESETILETÍ

Stati a rozšířené příspěvky z 30. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Historickým ústavem Akademie věd ČR, Katedrou historie Filozofické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem a Institutem mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy ve dnech 11. a 12. října 2011 v Clam-Gallasově paláci v Praze

Sestavili Olga Fejtová, Michaela Hrubá, Václav Ledvinka,
Jiří Pešek a Ludmila Sulitková s redakční radou.
Redakční úpravy Olga Fejtová a Jaroslav Havel.
Šéfredaktor Václav Ledvinka.

Lektorovali Jaroslav Pánek a Svatava Raková.
Překlad českých textů do němčiny a jazyková revize německých textů
Anna Ohlidal (s výjimkou textu Ivana Hlaváčka,
který prošel pouze základní redakční úpravou).
Překlad abstrakt a resumé do angličtiny Zuzana Maritzová.

Vydavatelé:

Archiv hlavního města Prahy, Archivní 6, 149 00 Praha 4-Chodov,
[HTTP://WWW.AHMP.CZ](http://www.ahmp.cz)

a

SCRIPTORIVM®

spolek pro nekomerční vydávání odborné literatury,
252 41 Dolní Břežany čp. 397
[HTTP://WWW.SCRIPTORIUM.CZ](http://www.scriptorium.cz)
(jako svou 202. publikaci),
v Praze roku 2013.

Redakce za spolek Scriptorium,
sazba a grafická úprava Miroslav Veselka.
Obálka Marek Laštovka.

Výtiskl PBtisk Příbram.
Vydání první. Náklad 550 výtisků.
Počet stran 600, vyobrazení 10.

Doporučená cena 330 Kč (včetně DPH).

ISBN 978-80-86852-57-7 (Archiv hl. m. Prahy)
ISBN 978-80-7414-709-8 (Filozofická fakulta UJEP v Ústí nad Labem)
ISBN 978-80-87271-95-7 (Scriptorium)
ISSN 0231-7443